

UNIVERSITY OF
EASTERN FINLAND

Perheiden kokemuksia etäkoulun aikana järjestetystä
kouluruokailusta Itä-Suomen alueella

Sirja-Sofia Kokkonen
Kotitalousopettajakoulutus
Itä-Suomen yliopisto
Filosofinen tiedekunta
Soveltavan kasvatustieteen ja opettajankoulutuksen osasto
Huhtikuu 2021

Tiivistelmä

Itä-Suomen yliopisto, Kasvatustieteen tiedekunta

Soveltavan kasvatustieteen ja opettajankoulutuksen osasto

Kotitaloustiede

Kokkonen, Sirja-Sofia. Perheiden kokemuksia etäkoulun aikana järjestetystä kouluruokailusta Itä-Suomen alueella

Opinnäytetutkielma, 60 sivua, 3 liitettä (15 sivua)

Tutkielman ohjaaja: Talvia Sanna

Huhtikuu 2021

Asiasanat: Etäopetus, etäkoulu, kouluruokailu, poikkeusolot, korona, virus, pandemia

Maaliskuussa 2020 Suomen koulut siirtyivät etäopetukseen Suomessa todettujen koronaviruspandemiasta johtuneiden poikkeusolojen myötä. Myös kouluruokailu siirtyi kotiin, ja kunnilla oli erilaisia tapoja kouluruokailun toteuttamiseen poikkeusoloissa. Kuopiossa kouluruokailu järjestettiin etäopetuksen aikana hakemalla koululta valmiita lounasannoksia, Siilinjärvellä oppilaille myönnettiin lahjakortit ruokakauppaan ja Savonlinnassa heikoimmassa asemassa olevat lapsiperheet saivat kunnalta ruokakassin.

Tämän tutkielman tarkoituksena on ollut kuvata perheiden kokemuksia eri toteuttamistavoista näissä edellä mainituissa kolmessa kunnassa, sekä pohtia kokemusten perusteella toimivinta tapaa järjestää kouluruokailu poikkeusaikana. Tutkimus toteutettiin kvalitatiivisella menetelmällä ja aineistonkeruumenetelmänä käytettiin puolistrukturoitua haastattelua. Haastateltavia oli yhteensä kymmenen ja aineiston analyysissä hyödynnettiin aineistolähtöistä sisällönanalyysimenetelmää.

Etäkoulun aikainen kouluruokailu lisäsi lähes jokaisessa perheessä ruokakustannuksia sekä ajankäytännöllisiä haasteita ruuanvalmistukseen ja hankkimiseen liittyen. Kaikki haastateltavat olivat suhteellisen tyytyväisiä oman kunnan tarjoamaan tukeen koskien etäopetuksen aikaista kouluruokailua, ja vain harva vaihtaisi täysin toiseen toteuttamistapaan. Kuitenkin myös kehittämistä löytyi jokaisesta toteutustavasta. Lisäksi perheen kokoonpano ja työskentelyolosuhteet heijastuivat kokemuksissa. Kouluruuan valmistaminen tai hankkiminen oli lähes poikkeuksetta kokonaan perheiden äitien vastuulla. Kaikki haastateltavat olivat kokeneet etäopetuksen aikaisen kouluruokailun toteuttamisen jollain tavalla haastavaksi, vaikkakin eroja siinä, mitkä asiat oli koettu raskaaksi, löytyi paljon. Lasten ravitsemukseen ei tutkielman tulosten mukaan tullut huomattavia muutoksia etäkoulun aikana. Perheet sopeutuivat muuttuneeseen tilanteeseen ja tekivät arjessaan uusia järjestelyjä, joiden avulla etäkoulun aikainen kouluruokailu saatiin perheissä järjestymään. Nykyisen lainsäädännön, ja tutkielmassa saatujen tulosten pohjalta voidaan todeta, että etäkoulun aikainen kouluruokailu olisi toimivinta toteuttaa koululta haettuina ruoka-annoksina niin, että haku aika olisi joustavampi ja samalla saisi useamman päivän annokset mukaan.

Summary

University of Eastern Finland, Philosophical Faculty

School of Applied Educational Science and Teacher Education

Institute of Home Economics

Kokkonen, Sirja-Sofia. Experiences of school catering during distance education at families of Eastern Finland

Master's thesis, 60 pages, 3 appendixes (15 pages)

Supervisors of the dissertation: Talvia Sanna

April 2021

Keywords: Distance education, distance school, school catering, school meals, coronavirus, COVID-19, pandemic, virus

In March 2020 schools in Finland transferred to distance education because COVID-19 pandemic. Also school catering had to be arranged in to student's homes. In Finland municipalities took charge of school catering during distance education. Municipalities organized school catering different ways. In Kuopio students got ready-made meals by picking them from schools. In Siilinjärvi students got gift vouchers to grocery stores. In Savonlinna families who felt they need support during distance education got bag of food supplies.

Purpose of this thesis was to describe family experiences of school catering during distance education in different municipalities of Eastern Finland and consider what might be best way to organize school catering during distance education. This thesis was made by using qualitative methods and data was collected by using half structured interviews. There were ten interviewees and data were analyzed by using data-based content analyzing of the research data.

By the results of this thesis indicate that every interviewee was relatively satisfied to their municipalities way of handling school catering during distance education and only few would totally change their municipalities way of handling school catering. During distance education food expenses were increased in every family. Families felt time managing problems towards cooking and food gathering. Thesis found that there was improvement in every method of implementation and families experiences were slightly different depended on families working and family situations. Families mothers often took most responsibility of school meals in every family. Every interviewee felt that school catering during distance education was challenging in some way, neither differences were found that what things were challenging. By the results of thesis found that children nutrition did not change significantly during distance education. Families adapted in new situation and they made new arrangements on their weekday routines to handle children nutrition during distance education. According to the legislation and thesis results it seems that practical way of arranging school catering during distance education would be that families could pick up many ready-made school meals from the school in flexible hours.

Sisältö

1 Johdanto	1
2 Teoreettinen ja käsitteellinen tausta	3
2.1 Perheen merkitys ruokavalinnoissa.....	3
2.2 Kouluruokailu terveyden, hyvinvoinnin ja yhdenvertaisuuden edistäjänä.....	4
2.2.1 Koronaviruspandemian vaikutukset kouluruokailuun.....	6
2.2.2 Kunnat kouluruokailun toteuttajina poikkeusoloissa.....	8
2.2.3 Itä-Suomen alueen kuntien toteutustavat kouluruokailuun poikkeusoloissa.....	9
2.3 Kokemuksia koulu yhteisöistä koronapandemian aikana	11
3 Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuskysymykset.....	13
4 Tutkimusasetelma, aineisto ja menetelmät	14
5 Tulokset.....	16
5.1 Kuopiolaisten haastateltavien tulokset.....	16
5.1.1 Kunnan tarjoaman tuen hyödyntäminen	17
5.1.2 Ajankäyttö ja taloudelliset kustannukset	18
5.1.3 Ruuan maittavuus ja lasten ravitsemus etäopetuksen aikana.....	20
5.1.4 Tyytyväisyys kunnan tarjoamaan tukeen ja kehitys ideat	22
5.2 Siilinjärveläisten haastateltavien tulokset.....	25
5.2.1 Ajankäyttö ja taloudelliset kustannukset	28
5.2.2 Lasten ravitsemus etäopetuksen aikana	30
5.2.3 Tyytyväisyys kunnan tarjoamaan tukeen ja kehitys ideat	32
5.3 Savonlinnalaisien haastateltavien tulokset.....	34
5.3.1 Etäopetuksen aikaisen kouluruokailun toteuttaminen perheissä	35
5.3.2 Lasten ravitsemus etäopetuksen aikana	39
5.3.3 Tyytyväisyys kunnan tarjoamaan tukeen ja kehitys ideat	40

6 Pohdinta	43
6.1 Yhteenveto tuloksista ja johtopäätökset	43
6.1.1 Kokemukset kouluruokailun toteuttamisesta etäopetuksen aikana	43
6.1.2 Peruskoululaisten lasten ravitsemus etäopetuksen aikana.....	45
6.1.3 Kehitysideat kouluruokailun toteuttamiseen etäopetuksen aikana.....	46
6.2 Johtopäätökset.....	48
6.3 Tutkielman luotettavuus	49
6.4 Jatkotutkimusaiheita	52
6.5 Lopuksi.....	53
Lähdeluettelo	55
LIITTEET	61
LIITE 1.....	61
LIITE 2.....	63
LIITE 3.....	71

1 Johdanto

Keväällä 2020 monen perheen arki koki ison muutoksen, kun Suomessa todettiin koronaviruspandemian myötä poikkeusolot ja koulut siirtyivät etäopetukseen. Koronavirus, eli uusi koronavirus SARS-CoV-2 tuli ensimmäisen kerran ihmisten tietoisuuteen joulukuussa 2019, kun Kiinassa havaittiin keuhkokuumeetapauksia, joiden aiheuttajaksi varmistui uusi koronavirus. SARS-CoV-2 lyhennettiin muotoon COVID-19, joka on uuden koronaviruksen virallinen nimitys SARS-CoV-2 nimityksen lisäksi. (Terveys- ja hyvinvoinnin laitos 2020a.) Tässä tutkielmassa SARS-CoV-2 -viruksesta käytetään nimitystä koronavirus, joka on vakiintunut nimike puhuttaessa COVID-19 viruksesta.

Poikkeusolojen ja etäopetuksen myötä myös kouluruokailu siirtyi kotiin. Eri kunnilla oli hyvin erilaisia tapoja toteuttaa kouluruokailu, ja eri toteutustavat synnyttivät keskustelua perheiden välillä. Keskustelua käytiin myös julkisesti mediassa. Kouluruokailu jouduttiin toteuttamaan tässä uudessa tilanteessa nopealla suunnittelulla. Pro gradu -tutkielmassani haluan paneutua erilaisiin toteutustapoihin Itä-Suomessa ja selvittää, millaisia kokemuksia perheillä on eri toteutustavoista.

Kotitaloustieteen tutkimuskohteena on kotitalous ja sen toiminta. Kotitaloustieteen tutkimuksen yhtenä tehtävänä on selvittää teoreettisia perusteita kotitalouden toimintaan liittyvien asioiden, ilmiöiden ja tapahtumien taustalla, sekä kuvata inhimillisten ja aineellisten voimavarojen käyttöä perheen ja yhteiskunnan hyväksi. (Rauma 2004, 199) Tutkielman tarkoituksena on tuottaa kotitaloustieteelle hyödyllistä tietoa perheiden kokemuksista kouluruokailun järjestämisestä pandemian aikana sekä tarkastella erilaisia toimintatapoja. Tutkielmassa kuvataan inhimillisten ja aineellisten voimavarojen käyttöä perheissä. Terveys- ja hyvinvoinnin laitoksen (2019) mukaan kotitalousopettaja voi toimia kouluruokailun ja ruokapalvelun kehittäjänä ollessaan opetushenkilöstön keskeinen kouluruokailuun liittyvän sisällönosaaja. Tutkielmassa saatuja tuloksia voidaan hyödyntää kehittäessä kouluruokailua poikkeusoloissa.

Pandemiat ovat tulleet yhteiskuntaamme jäädäkseen ja tutkijoiden mukaan koronaviruspandemia ei jää ihmiskunnan viimeiseksi pandemiaksi (Vierula 2020). Tästä syystä onkin erityisen tärkeää, että koronaviruspandemian myötä opitaan varautumaan seuraavaan pandemiin ja löytämään parhaimmat toimintatavat poikkeusoloja varten. Opetushallitus (2021a) on ilmaissut tarpeen etäopetuksen aikana käytössä olleiden ruokailujärjestelyjen seuraamiselle ja arvioinnille. Tutkielman tarkoituksena on myös tuottaa arvokasta tietoa kotitalousopettajille perheiden kotona tapahtuvasta kouluruokailusta, ja antaa näin etäopetuksen suunnitteluun tietoutta. Terveystieteiden tutkimuskeskus (2020b) nosti esiin etäkoulun aikana kotitalousopettajien tärkeän roolin käytännön ruokakasvatuksen toteuttajina.

Oma kiinnostukseni aiheeseen heräsi keväällä 2020, kun näin monen perheen joutuvan järjestelmään uudelleen perheen arkea ja tilanne oli havaintoni mukaan haastava varsinkin niissä perheissä, joissa molemmat vanhemmat olivat etätöissä. Hämmästelinkin jo tuolloin sitä, että eri kunnissa oli hyvin poikkeavia toteutustapoja kouluruokailun suhteen ja mielestäni nämä toteutustavat olivat perheitä eriarvoistavia. Tutkielmassani haluan selvittää, miten perheet ovat kokeneet eri toteutustavat Itä-Suomen alueella, ja tämän myötä tuottaa arvokasta tietoa etäkoulun aikaisesta kouluruokailusta ja erityisesti siitä, millaisia kokemuksia perheillä on ollut kouluruokailusta etäkoulun aikana.

2 Teoreettinen ja käsitteellinen tausta

Alla olevassa teoriaosuudessa käsitteellistetään kouluruokailua, etäopetusta sekä koronaviiruksen vaikutuksia etäkoulun aikaiseen kouluruokailuun. Teoriaosuudessa myös kuvataan kolmen eri tutkimuksessa tarkasteltavan kunnan kouluruokailun toteuttamistavat etäkoulun aikana.

2.1 Perheen merkitys ruokavalinnoissa

Perheeksi käsitetään yhdessä asuvat, avio- tai avoliitossa, tai rekisteröityneessä parisuhteessa olevat ihmiset, sekä heidän lapsensa. Perheeksi käsitetään myös vain yhden vanhemman ja lasten talous, sekä avio- ja avoliitossa elävät tai parisuhteensa rekisteröineet ihmiset, joilla ei ole lapsia. Lapsiperheeksi määritellään perhe, jossa kotona asuu vähintään yksi alle 18-vuotias lapsi. 1.3.2017 lähtien myös samaa sukupuolta olevat ihmiset ovat voineet avioitua, ja tällöin rekisteröity parisuhde jäi pois käytöstä. (Tilastokeskus 2021.)

Valtion ravitsemusneuvottelukunnan (2019, 11–13, 92) mukaan kotona tapahtuva syöminen tulisi nähdä arjen voimavarana, joka yhdistää perhettä. Perheen tulisi etsiä yhdessä käytännöllisiä ratkaisuja hyvän ruokavalion toteuttamiseen. Hyvä ruokavalio voi koostua itse raaka-aineista valmistetun ruuan lisäksi puolivalmisteita tai valmisruokia hyödyntäen. Lapsiperheiden ruokailu on arkena terveellisempää kuin viikonloppuisin. Viikonloppuisin tulisikin kiinnittää huomiota arjen tavoin säännölliseen ateriarytmiin ja täysipainoisiin pääaterioihin.

Perheissä tapahtuva ruokailu liittyy osaksi hyvinvointioppimista, joka koostuu arjen rytmityksestä, sekä ajankäytöstä, unesta, levosta, ruutuajan hallinnasta ja liikkumisesta. Hyvinvointioppimisen elinikäiseen prosessiin kuuluu myös vuorovaikutustaidot, ruokaympäristö, sosiaalinen osaaminen sekä elimistön ja mielen viestien havaitseminen, tulkinta ja ilmaisu. Hyvinvointia ja terveyttä tukevaan ruokailuun liittyy myös perheen arvostus ruokaa kohtaan, ja myönteisillä ruokailutilanteilla, lapsen osallisuudella ja koetulla ruokailuilla on lapsen ruokautumusten kehittymiseen positiivinen vaikutus. Lapsen säännölliset ateriat ovat osa psyykkistä, sosiaalista ja fyysistä hyvinvointia. Lapset ja nuoret tarvitsevat aikuisen tukea ruokavaliintojen toteuttamiseen, ja aikuisen erimerkillä on vahva vaikutus lapsen ruokailutottumuksiin. Itsenäisesti ruokailevalle lapselle tai nuorelle olisi hyvä tarjota helposti lämmitettäviä ruokia, sekä valmiita välipaloja ja hedelmiä. Irtiotot perheen ruokailutottumuksista, ja esimerkiksi kouluruuan laiminlyönti ovat normaaleja, ja usein tilapäisiä itsenäistymiskehitykseen liittyviä toimintoja. Huonot ruokailutottumukset ovat kuitenkin tärkeää havaita kasvavan lapsen ja nuoren kohdalla, koska niillä voi olla terveydelle haitallisia vaikutuksia, jotka voivat altistaa koko elämän kestäville sairauksille. Lapsen tärkein kehitysympäristö on perhe, ja näin ollen perheen käytettävissä olevat voimavarat heijastuvat kaikkien perheenjäsenten terveyteen ja hyvinvointiin. (Valtion ravitsemusneuvottelukunta 2019, 11–13, 92.)

2.2 Kouluruokailu terveyden, hyvinvoinnin ja yhdenvertaisuuden edistäjänä

Kouluruokailu on säädetty Suomessa ensimmäisenä maailmassa lainsäädännöllisesti maksuttomaksi vuonna 1943. Tällöin oppilaat velvoitettiin koulutyön ulkopuolella tekemään työtä raaka-aineiden kasvattamiseksi ja hankkimiseksi, ja kansakoulun opettajat ohjasivat tätä toimintaa. Laissa oli viiden vuoden siirtymäaika, ja näin ollen vuoteen 1948 mennessä Suomessa tarjottiin jokaisessa oppivelvollisuuskouluissa lapsille maksuton kouluruoka. (Opetushallitus 2020.) Opetushallituksen (2008) keräämien muistelmien mukaan kouluruoka oli lainsäätämisen aikaan pitkälti velli- ja keittopainotteista. Kouluruokana tarjottiin mm. makaronivelliä, klimppisoppaa, maitokaalia, perunavelliä ja hernekeittoa. Ruuat vaihtelivat kuitenkin suuresti saatavilla olevien raaka-aineiden ja koulun mukaan. Oppilaat osallistuivat koulu-

ruuan järjestämiseen mm. tuomalla kouluun erilaisia raaka-aineita, kuten esimerkiksi perunoita ja marjoja. Itse ruuanvalmistukseen osallistui myös osa oppilaista: ruuanvalmistuksellisia tehtäviä olivat esimerkiksi perunoiden kuoriminen. Eväinä kouluun kannettiin maitopullo ja eväsleivät. Näistä ajoista tähän päivään mentäessä kouluruoka on muuttunut huomattavasti monipuolisemmaksi.

Kouluruokailu on koulussa tapahtuvaa, opetussuunnitelman mukaista toimintaa. Kouluruokailun piiriin kuuluvat kaikki esi- ja perusopetuksessa olevat oppilaat, sekä lukion ja ammatillisen perusasteen opiskelijat (Opetushallitus 2021b). Perusopetus on tarkoitettu 7–16-vuotiaiden ikäluokalle, ja se käsittää perusopetuksen vuosiluokat 1–9. Perusopetus on maksutonta ja tuottaa kaikille oppilaille yhdenvertaisen jatko-opintokelpoisuuden. Perusopetuksen tarkoituksena on toimia tukena lasten kasvussa ja kasvattaa heistä yhteiskunnan jäseninä. Yksi keskeinen perusopetuksen tehtävä on opettaa oppilaille elämän kannalta tärkeitä tietoja ja taitoja. (Opetushallitus 2021c.) Tilastokeskuksen (2019) mukaan Suomessa oli esi- ja peruskouluopetuksessa vuonna 2019 yhteensä 564 100 oppilasta.

Kouluruokailun tarkoitus on edistää koko kouluyhteisön hyvinvointia. Onnistunut kouluruokailu tuo iloa koulun toimintakulttuuriin ja lisää viihtyvyyttä, koulumyönteisyyttä sekä oppimistuloksia. Lisäksi kouluruoka kehittää ruokaosaamista ja ruokatajun syntymistä. Kouluruokailusta syntyy elinikäisiä ruokamuistoja ja se toimii mallina hyvästä syömisestä. Kouluruokailulla on pitkät perinteet kasvatuksellisesti. Kouluruuan tulee olla maukasta ja terveellisestä, ja se tulee nauttia kiireettömästi. Vain syöty kouluruoka voi mahdollistaa tavoitteiden toteutumisen. Kouluruoka rytmittää koulupäivää, parantaa keskittymiskykyä ja oppimista, sekä ehkäisee epäterveellisten välipalojen syömistä ja napostelua aterioiden välissä. Suositusten mukaisen kouluaterian tulisi kattaa noin kolmannes oppilaan päivittäisestä energiantarpeesta. Kouluruokailulla on merkittävä rooli kuluttajataitojen kehittäjänä, sekä kulttuuri-, ympäristö-, ja tapa-, sekä tasa-arvokasvatuksessa. (Valtion ravitsemusneuvottelukunta 2017, 8–11.) Onnistunut kouluruokailu myös tasoittaa perhetaustoista johtuvia ravitsemuseroja ja edistää terveyden tasa-arvoa (Valtion ravitsemusneuvottelukunta 2019, 11). Kouluruokailu on osa ruokakasvatusta, ja se on tavoitteellisesti toteutettuna kontekstuaalista oppimista, joka ohjaa oppilaiden kulutuskäyttäytymistä ja avaa ruuan yhteiskunnallisia aspekteja ja sen yhteisöllistä merkitystä. Kouluruoka on olennainen osa suomalaista ruoka- ja tapakulttuuria. (Risku-Norja 2012, 19).

Kouluruokailun järjestämistä ohjaa Suomessa lainsäädäntö. Perusopetuslain (628/1998) 31 § pykälän mukaan "Opetukseen osallistuvalla on annettava jokaisena työpäivänä tarkoituksenmukaisesti järjestetty ja ohjattu, täysipainoinen maksuton ateria.". Tämän lisäksi Valtion ravitsemusneuvottelukunta (2017) on antanut kouluruokasuosituksen, jossa on tarkempia ohjeita kouluruokailun järjestämiseksi. Koululounaan tulee kattaa noin kolmannes oppilaan päivittäisestä energiantarpeesta. Kouluruoka koostuu lämpimästä ateriasta, jossa on proteiinin lähteenä kalaa, vaaleaa tai punaista lihaa, palkokasveja tai munaa. Lisäksi ateriasa on kasvisli säke ja salaatikastike/öljy, sekä ruokajuoma, joka on maitoa, maitojuomaa tai piimää. Tämän lisäksi kouluruokaan kuuluu täysjyväleipä ja leivän päälle margariinia. Puuro- ja keittoateria tulee täydentää lisäkkeillä ravintosisällöllisesti riittäväksi.

2.2.1 Koronaviruspandemian vaikutukset kouluruokailuun

Maailmanlaajuisesti koronaviruspandemia vaikuttaa 80 prosenttiin maailman lasten koulutuksesta, ja se lisää ennestään eriarvoisuutta köyhyydessä elävien lasten kohdalla. Yksi mittava syy sosiaalisen ja terveydellisen hyvinvoinnin heikkenemiselle on se, että koulujen sulkemisen takia moni lapsi joutuu tuntemaan epävarmuutta ruuasta. Tutkimusten mukaan koululounaalla on positiivisia vaikutuksia oppimiseen, kun taas heikko ravinto on kytköksissä matalaan koulutustasoon ja siihen liittyy myös merkittäviä riskejä lasten fyysiseen ja henkiseen hyvinvointiin. (Van Lancker 2020.)

Ruokaturvalla tarkoitetaan sitä, että jokaisella ihmisellä on joka päivä saatavilla riittävästi turvallista ja ravitsevaa ruokaa elämiseen ja elämässä pärjäämiseen (Eduskunta 2018). Tutkimusten mukaan 6,6 prosenttia Euroopan unionin lapsiperheistä elää ilman ruokaturvaa. Yhdysvalloissa ruokaturvattomien lapsiperheiden määrä on 14 prosenttia kaikista lapsiperheistä. Kouluruuan tarjoaminen koronaviruspandemiasta riippumatta on yksi välttämätön keino, jolla ruokaturvattomuuden kasvamista voi estää. Lisäksi ruokaturvattomuudesta kärsiviä lapsiperheitä pitäisi tukea taloudellisesti niin, että koronaviruspandemiasta johtuva sosiaalinen kriisi olisi vältettävissä. (Van Lancker 2020.)

16.3.2020 Suomessa todettujen poikkeusolojen jälkeen kouluruokailun järjestäminen oli Suomessa edelleen kuntien vastuulla. Kouluruokailun kasvatukselliset tavoitteet eivät toteudu poikkeusoloissa, mutta kouluruokailu on kuitenkin oppivelvolliselle kuuluva oikeus, jonka saaminen ei edellytä selvitystä tuloista. Opetus- ja kulttuuriministeriön 6.4.2020 julkaiseman muistion mukaan kouluruokailu oli etäkoulun aikana järjestettävä lähiopetukseen osallistuville oppilaille. Ministeriö ohjeisti, että etäopetuksen aikana oppilaille voidaan järjestää kouluruoka vain sellaisessa laajuudessa, mikä sen mahdollistaa, kun huomioon otetaan lähikontaktien välttämisen tarve. Ministeriön mukaan ei ollut mahdollista antaa yleispätevää sääntöä kouluruokailun järjestämiseen, koska koronavirustilanne vaihtelee maantieteellisesti ja ajallisesti. Opetuksen järjestäjän tuli järjestää kouluruokailu kunnassa vallitsevien olosuhteiden mukaisesti. Ministeriö kehotti opetuksen järjestäjää toimimaan yhteistyössä oppilashuollon kanssa niin, että kouluateria voitaisiin tarjota niille oppilaille, joille se on erittäin tärkeä, ja jotka voisivat olla vaarassa jäädä ilman riittävää ravintoa koululounaan puuttuessa. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2020b.)

Perusopetuslakiin (628/1998) tehtiin 26.6.2020 väliaikainen muutos 20 a §, joka mahdollisti poikkeukselliset opetusjärjestelyt silloin, jos tartuntalain (1227/2016) 58 §:n pykälän päätöksen nojalla ei voida järjestää lähiopetusta turvallisesti. Tässä väliaikaisessa muutoksessa annettiin myös säädös siitä, että opetuksen järjestäjän velvollisuutena on antaa myös muuna kuin lähiopetuksessa annettavassa opetuksessa kaikille oppilaille maksuton ateria. Perusopetuslain väliaikainen muutos tuli voimaan 1.8.2020 ja se oli voimassa 31.12.2020 saakka. Lain voimassaoloa jatkettiin kuitenkin myös 31.12.2020 jälkeen, ja se on tällä hetkellä väliaikaisesti voimassa 31.7.2021 saakka.

Opetushallituksen (2021a) mukaan opetuksen järjestäjällä on velvollisuus tarjota etäopetuksessa oleville oppilaille maksuton ateria. Opetuksen järjestäjän on huolehdittava siitä, että ateriaetuus on kaikkien oppilaiden käytettävissä. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että opetuksen järjestäjän tulee tiedottaa annoksien hakemisesta riittävästi ja tehdä tarvittavia järjestelyjä sen suhteen, että myös pitkämatkaisilla oppilailla on mahdollisuus aterioihin, eivätkä matkat muodostu liian pitkiksi tai haastaviksi. Kouluruoka on järjestettävä etäopetuksessa

niin, että varmistetaan se, että kouluruuan haku tai kouluruokailu tapahtuu koulupäivän aikana. Etäopetuksessa olevien oppilaiden kouluruuan vaatimuksena ei ole kouluruuan toimitaminen oppilaan kotiin, eikä sen tarvitse olla täysipainoinen, koska tuoretuotteiden tarjoamisessa turvallisesti voi olla haastavuutta. Huoltajan suostumuksella kouluruokailu voidaan järjestää myös antamalla ruokatarvikekassi. Maksuton ateria ei kuitenkaan voi olla esimerkiksi rahallinen avustus tai tarveharkintaan perustuva, vaan jokaiselle etäopetuksessa olevalle peruskoululaiselle tulee tarjota ateria tai huoltajan suostumuksella ruokatarvikekassi.

2.2.2 Kunnat kouluruokailun toteuttajina poikkeusoloissa

Suomessa todettujen poikkeusolojen myötä Valtioneuvosto antoi valmiuslain nojalla päätöksen siitä, että lähiopetus kouluissa keskeytetään ja oppilaat siirtyvät etäopetukseen. 1–3 luokkalaiset, joiden huoltajat työskentelivät yhteiskunnan toiminnan kannalta kriittisillä aloilla, saivat viedä lapsensa lähiopetukseen. Järjestelyt astuivat voimaan 18.3.2020. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2020.)

Kouluilla ja kunnilla oli erittäin vähän aikaa järjestää oppilaille toimiva etäopetus sekä huolehtia myös kouluruokailun toteuttamisesta etäopetuksen aikana. Vastuu kouluruuan toteuttamisesta oli kunnilla ja kunnat toteuttivat kouluruokailun peruskoululaisille eri keinoin. Toteutustavoissa oli suuria eroja, ja vielä kuukausi etäopetuksen alkamisen jälkeen osa kunnista ei tarjonnut etäopetuksessa oleville peruskoululaisille kouluruokaa. Opetus- ja kulttuuriministeriön, sekä Aluehallintoviraston mukaan kouluruokailun järjestämisestä etäopetuksen aikana olisikin pitänyt linjata valtakunnallisesti, jotta olisi voitu taata oppilaiden yhdenvertaisuus. Aluehallintoviraston teettämä kysely kunnille (n=256) kouluruokailusta viikolla 16 osoitti, että kaikista suosituin toteutustapa etäkoulun aikaiseen kouluruokailuun oli tarjota oppilaille 5 kylmää ateriaa viikossa. Seuraavaksi eniten käytettiin kouluruokailun toteuttamistapana ruokatarvikepakettia/-kassia. 47,3 prosenttia vastaajista ilmoitti, että kunnassa tarjotaan kouluruokaa kaikille halukkaille, 27,3 prosenttia ilmoitti, että kouluruokaa tarjotaan vain lähiopetuksessa oleville oppilaille ja 25,4 prosenttia ilmoitti, että kouluruuan tarjoamiselle oli joku muu peruste. (Aluehallintovirasto 2020a.)

Aluehallintoviraston (2020b) viikolla 46 teettämän kyselyn mukaan 46 prosenttia vastaajista oli varautunut tarjoamaan oppilaille kouluruokana 5 kylmää ateriaa viikkoa kohden. Joka viides vastaajista ilmoitti etäopetuksessa oleville oppilaille tarjottavan kouluruuan olevan muu kuin viidesti viikossa tarjottava lämmin tai kylmä ateria. Vastaukset näyttävät, että yksittäiset kunnat ovat päättäneet kouluruokailun toteuttamisesta lainsäädännön vastaisesti. Toteuttamistapoina ovat olleet mm. ruokarahan tai ruokalippujen jakaminen, lahjakortit, maksusitoumukset tai ruokatarvikekassit. Nämä eivät ole olleet tuolloin voimassa olleen perusopetuslain säädöksen mukaisia ratkaisuja kouluruokailun toteuttamiseen. Perusopetuslakiin (521/2020) 20 a §:n 1.8.2020 tehdyn väliaikaisen säädöksen mukaan ”Opetuksen järjestäjällä on velvollisuus muuna kuin lähiopetuksena annettavassa opetuksessa antaa kaikille oppilaille maksuton ateria.”.

2.2.3 Itä-Suomen alueen kuntien toteutustavat kouluruokailuun poikkeusoloissa

Tutkielmassa tarkastellaan Itä-Suomen alueen kolmea eri kuntaa, jotka ovat keskenään eri kokoisia ja joiden toteutustavat etäkoulun aikaisessa kouluruokailussa myös vaihtelivat suuresti. Tutkittaviksi kunniksi valikoituivat Savonlinna, Kuopio sekä Siilinjärvi. Nämä kunnat valikoituivat tarkasteltaviksi siitä syystä, että tutkimukseen saataisiin kokemuksia mahdollisimman erilaisista toteutustavoista ja toteutustapoja voitaisiin vertailla eri Itä-Suomen alueen kuntien kohdalla.

Kuopion kaupunki järjesti etäopetuksen alkaessa mahdollisuuden kouluruokaan vain lähiopetuksessa oleville oppilaille. Linjaukseen tuli 6.4.2020 alkaen muutos, ja kaikille perusopetuksessa oleville oppilaille järjestettiin mahdollisuus kouluruokaan. Ruoka tuli hakea kaksi kertaa viikossa koululta, ja ruoka piti tilata erikseen Wilman kautta huoltajille lähetyn kyselyn kautta. (Yle uutiset 2020a.)

Lounaspaketit tuli noutaa maanantaisin (kolme ateriaa) ja torstaisin (kaksi ateriaa). Ruoka jaettiin maanantaisin ja torstaisin klo 8:30-10:30 välisellä ajalla, ja sen pystyi hakemaan itse valitsemaltaan koululta. Aluksi vanhempia tiedotettiin, että vain lapsen huoltaja, tai muu aikuinen valtakirjalla voisi hakea annokset. Tällä päätöksellä oli tarkoitus antaa oppilaille oikeus

opiskella, sekä varmistaa se, etteivät koululaiset vaaranna itseään liikenteessä. Päätös kuitenkin kirvoitti keskustelua vanhempien kesken, koska kaikki perheet eivät voineet noutaa lounaspaketteja ennalta määrättyinä aikoina. Tämän myötä annettiin myös mahdollisuus siihen, että oppilaat voivat noutaa kouluruuan, mutta suositeltiin kuitenkin, että kouluruuan hakeminen järjestettäisiin muulla tavoin. (Yle Uutiset 2020b.) Kuopion kaupungin päätöksen taustalla oli halu vähentää perheiden kokemaa talouspainetta ja muuta kuormitusta koronaviruspandemian aikana. Huoltajien ilmoittama koululounaan tarve oli Kuopiossa suuri. (Kuopion kaupunki 2020.)

Siilinjärvellä perusopetuksessa oli keväällä 2020 noin 2700 oppilasta, joista 2600 oli etäopetuksessa. Siilinjärven kunta tarjosi etäopetuksessa oleville oppilaille mahdollisuuden kouluruokailuun kouluilla, mutta suositteli kuitenkin sitä, että perheet järjestäisivät mahdollisuuksien mukaan ruokailun kotona. Kouluilla kävikin ruokailemassa vain muutama etäopetuksessa oleva oppilas. Kunnanjohtaja Vesa Lötjönen päätti 2.4.2020, että kunta myöntää etäopetuksessa olevien oppilaiden perheille 75 euron arvoisen lahjakortin oppilasta kohden. Lahjakortin tarkoituksena oli korvata puuttunutta kouluruokailua, ja sen arvo oli suurempi, kuin kouluaterioiden raaka-ainekustannukset olisivat olleet oppilasta kohden 2,5 kuukauden ajalta. Perheillä oli vapaus valita mihin Siilinjärven alueen päivittäistavarakauppaan he halusivat lahjakortin. Tilaaminen hoidettiin Wilman kautta ja lahjakortit toimitettiin postitse. (Siilinjärven kunta 2020.)

Savonlinnassa ei tarjottu etäopetuksessa oleville oppilaille mahdollisuutta kouluruokaan. Savonlinnan kaupunginvaltuusto päätti 30.3.2020, että kaupunki myöntää 200 000 euroa vähävaraisten lapsiperheiden auttamiseen. Kaikista heikoimmassa asemassa olevat lapsiperheet saivat hakea kaupungilta ruokakassin, jossa oli ravitsemussuosittelun mukaisia peruselintarvikkeita. Elintarvikkeet koostuivat mahdollisimman laajasti paikallisista tuotteista ja lähiruokatarvikkeista. Ruokakassissa oli elintarvikkeiden lisäksi myös reseptit aterioihin, joita elintarvikkeista voisi valmistaa. Ruokakassin arvo oli noin 40 euroa. Ruokakassin pystyi saamaan oleamalla yhteydessä päiväkodin tai koulun yhteyshenkilöön. (Savonlinnan kaupunki 2020.)

Savonlinna eroaa muista tutkielmassa tarkasteltavista kunnista poikkeuksellisesti sillä, että kaupunki ei tarjonnut kaikille lapsiperheille mahdollisuutta kouluruokailuun, vaan rajasi mahdollisuuden ruokakassiin vain kaikista heikoimmassa asemassa oleviin lapsiperheisiin. Savonlinnan kaupunki ei myöskään tiedottanut siitä, että millaisilla kriteereillä perhe kuuluu kaikista heikoimmassa asemassa oleviin. Savonlinnan malli on mielenkiintoinen myös siitä näkökulmasta, että Kuntaliiton (2020) mukaan ”Koulutusta koskevassa lainsäädännössä ateriointioikeus ei ole riippuvainen oppilaan taustasta tai asemasta eikä se ole tarveharkintaan perustuvaa.” Savonlinna ei näin ollen noudattanut perusopetuslain (628/1998) 31 § pykälää toimituksessaan, koska ateriointioikeus ei ollut saatavilla kaikille perusopetuksessa oleville oppilaille.

2.3 Kokemuksia koulu yhteisöistä koronapandemian aikana

Helsingin ja Tampereen yliopiston hanketyöryhmä käynnisti 18.5.2020 tutkimuksen, jonka tarkoituksena oli selvittää koronaviruspandemian vaikutuksia koulunkäyntiin, opetukseen ja hyvinvointiin. Tutkimuksesta on saatu ennakkotuloksia, joissa käsitellään myös etäopetuksen aikaista kouluruokailua. Tutkimukseen osallistui yhteensä 35586 huoltajaa. Vastaajia oli 214 eri kunnasta ja 838 eri koulusta. Tutkimusten tulosten perusteella vastaajista 63 prosenttia ilmoitti, että koulu tai kunta oli tarjonnut mahdollisuuden päivittäisen aterian noutamiseen ja 37 prosenttia vastaajista ilmoitti, että tähän ei ollut mahdollisuutta. Niistä, jotka olivat ilmoittaneet, että kunta tai koulu tarjosi mahdollisuuden päivittäisen aterian noutamiseen, vain 32 prosenttia olivat käyttäneet tätä tarjottua mahdollisuutta. Tutkimus kartoitti myös ruoka-ainepakettien tarjoamista. Tutkimukseen osallistuneista 57 prosenttia ilmoitti, että kunta tai koulu tarjosi ruoka-ainepaketteja säännöllisin väliajoin haettavaksi. Vastaajista puolet oli hyödyntänyt tätä mahdollisuutta. (Ahtiainen ym. 2020.)

Tutkimus tarkasteli myös perheen hyvinvointia poikkeusaikana. Tutkimuksen esitulosten mukaan alakoulun puolella koulunkäynnin ja huoltajien velvollisuuksien yhteensovittamisen koki haastavaksi 19 prosenttia vastaajista. Vastaajista 22 prosenttia koki, ettei yhteensovittaminen ollut lainkaan haastavaa. Yläkoulun puolella yhteensovittamisen koki haastavaksi 11 prosenttia vastaajista, ja 41 prosenttia ilmoitti, ettei yhteensovittaminen ollut lainkaan haastavaa. (Ahtiainen ym. 2020.) Tuloksista voi siis päätellä, että alakouluikäisten vanhemmat kokivat

huoltajien velvollisuuksien ja koulunkäynnin yhteensovittamisen yläkouluikäisten vanhempiin verrattaessa haastavammaksi.

3 Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuskysymykset

Tutkimuksen tarkoituksena on kuvata perheiden kokemuksia etäkoulun aikana järjestetystä kouluruokailusta.

Tutkimuskysymyksenä on:

Miten perheet kokivat etäkoulun aikana järjestetyn kouluruokailun?

Alakysymyksinä ovat:

- Minkälaisia kokemuksia perheillä oli kouluruokailun toteuttamisesta etäopetuksen aikana?
- Kuka perheenjäsenistä haki/valmisti kouluruokailun?
- Tuliko perheen lasten ravitsemukseen muutoksia etäopetuksen aikana?
- Miten perheet toivoisivat, että kouluruokailu järjestettäisiin tulevaisuudessa, jos etäopetus taas alkaa?

4 Tutkimusasetelma, aineisto ja menetelmät

Tutkielma toteutettiin kvalitatiivisena, eli laadullisena tapaustutkimuksena, koska tutkielma tarkasteli rajattua kokonaisuutta ja kohderyhmää. Koska aihetta ei ole tutkittu ennen, oli juuri kvalitatiivinen tutkimus oikea avaamaan aihetta ja siihen liittyviä erityispiirteitä haastatteluiden kautta. Tutkimuksen kohderyhmänä oli kolmen eri Itä-Suomalaisen kunnan lapsiperheet, joiden lapsi/lapset olivat osallistuneet koronaviruspandemian vuoksi todettujen poikkeusolojen aikana etäopetukseen. Tapaustutkimus pyrkii tutkimaan, selittämään ja kuvaamaan erilaisia ilmiöitä, tässä tapauksessa sitä, miten lapsiperheet kokivat etäkoulun aikana järjestetyn kouluruokailun. Tavoitteena tälle tapaustutkimukselle oli kuvata tutkimuskohteen kokemuksia mahdollisimman tarkasti ja totuudenmukaisesti. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.)

Tämän tutkielman keskiössä ovat ihmisten ja eritoten perheiden kokemukset. Todelliseksi määritetään ihmisen kokemukset tutkittavasta ilmiöstä eli kokemukset kouluruokailusta etäopetuksen aikana. Tutkijalla ei itsellään ole erityistä suhdetta tutkittavaan ilmiöön tai omakoh-
taisia kokemuksia siitä, ja tästä syystä tutkijan on helpompi pysyä puolueettomana ja antaa ääni vain tutkittavien kokemuksille. Kuitenkin tutkijan omat kokemukset ja arvot elämässä saattavat ohjailla johtopäätöksiä. Tämä tulee tiedostaa jo tutkimuksen varhaisessa vaiheessa, jotta tutkimus pysyisi mahdollisimman puolueettomana.

Kohderyhmänä tutkimuksessa olivat perheet ja haastateltavana perheen huoltaja. Tutkimukseen osallistui yhteensä 10 eri perhettä, joista jokaisessa oli ollut vähintään yksi, etäopetuksessa ollut peruskoululainen lapsi keväällä 2020. Haastattelut kestivät ajallisesti 11 minuutista 20 minuuttiin ja jokaiselle haastateltavalle esitettiin samat kysymykset ([LIITE 1](#)), ja näiden kysymysten lisäksi esitettiin tarkentavia kysymyksiä, jos tutkija koki sen tarpeelliseksi. Haastateltavat löydettiin tutkijan omien kontaktien avulla, ja tämän lisäksi osa tutkimukseen osallistuneista hyödynsi omia verkostojaan auttaakseen tutkijaa löytämään haastateltavia tutkimukseen. Haastattelukutsut lähetettiin Whatsapp-viestisovelluksella tai tekstiviestillä, jos ei ollut tiedossa, että käyttäkö haastateltava Whatsappia.

Haastattelut toteutettiin osin Google Meet-yhteyden avulla, jossa haastattelut pystyttiin nauhoittamaan. Google Meet valikoitui alustaksi siitä syystä, ettei se vaadi osallistujalta tietokoneelle asennettavaa ohjelmistoa ja videopuheluun on helppo liittyä pelkän linkin avulla. Osalle haastateltavista soitettiin puhelimitse ja puhelun nauhoittaminen aloitettiin haastateltavan luvalla. Nauhoittamiseen käytettiin ääninauhuria. Haastatteluiden jälkeen nauhoitteet litteroitiin tekstiksi Word-tiedostoon ja litteroinnin jälkeen nauhoite poistettiin laitteilta sekä pilvipalveluista. Koronaviruspandemian takia kaikki haastattelut järjestettiin etäyhteyksin. Litteroitua haastatteluaineistoa kertyi yhteensä noin 10 000 sanan verran. Tutkimuksessa käytettyjen laitteiden (älypuhelin, tietokone, nauhuri) virusturvallisuudesta on huolehdittu tarkoin koko tutkimuksen ajan. Haastateltavat osallistuivat tutkimukseen vapaaehtoisesti ja heidän anonymiteettinsä säilytettiin tarkoin. Koska kohderyhmänä olivat aikuiset, ei erityisiä lupia tutkielmalle tarvittu.

Aineistonhankintamenetelmänä käytettiin puolistrukturoitua haastattelua. Puolistrukturoidussa haastattelussa haastateltaville esitetään samat kysymykset samassa järjestyksessä, mutta tämän lisäksi voidaan kysyä tarkentavia kysymyksiä (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006). Aineisto analysoitiin aineistolähtöisen sisällönanalyysin menetelmällä. Litteroitu aineisto luettiin useasti läpi, jonka jälkeen sieltä poimittiin tutkimuskysymyksiin ja alakysymyksiin vastaavat kohdat ja tämän jälkeen aineisto pelkistettiin. Pelkistämisen jälkeen aineistosta oli mahdollista tehdä johtopäätöksiä. (Tuomi & Sarajärvi 2018.) Käytännössä tämän tutkielman kohdalla aineiston huolellisen läpikäymisen jälkeen haastattelukysymykset ([LIITE 1](#)) eroteltiin omiin taulukoihinsa, joihin yhdistettiin jokaisen haastateltavan vastaus omaan sarakkeeseensa. Vastaukset ja niihin liittyvät tutkimuskysymykset koodattiin värikoodeilla. Värikoodeja oli yhteensä 15. Tämän jälkeen jäljelle jäänyt aineisto joko yhdistettiin jo olemassa oleviin taulukoihin, tai jos aineisto oli tutkielmalle hyödytöntä, se rajattiin tutkielman ulkopuolelle. Kun taulukot oli saatu valmiiksi, niiden sisältö luettiin moneen otteeseen, jotta saatiin käsitys siitä, mitä haastateltavat olivat kunkin kysymyksen kohdalla vastanneet. Tämän jälkeen aloitettiin aineiston pelkistäminen eli redusointi. Tämän tutkielman kohdalla jaottelu tehtiin ensin kolmen eri kunnan kohdalla. Pelkistäminen tehtiin samalla tavalla jokaisen eri kunnan kohdalla, mutta selkeyden vuoksi omissa taulukoissaan. Sitaattien pelkistämisen jälkeen pelkistetyt ilmaisut klusteroitiin, eli ryhmiteltiin alaluokkiin ja alaluokat nimettiin niitä kuvaavasti. Kun tämä oli tehty, aloitettiin yläluokkien muodostaminen, eli abstrahointi, jossa luotiin yleiskäsitteet. Analysointivaiheesta löytyy esimerkki tämän tutkielman lopusta ([LIITE 2](#)).

5 Tulokset

Tulokset esitellään tässä luvussa kunnittain. Tuloksissa käytetään haastatteluaineistosta si-
taatteja, jotka on merkitty lainausmerkein ja sisennetty. Haastateltavien nimet on muutettu.

5.1 Kuopiolaisten haastateltavien tulokset

Kuopiosta tutkimukseen osallistui kolme perhettä, jotka olivat kaikki hyvin erilaisia perhera-
kenteeltaan. Ensimmäinen haastateltava Kuopiosta asui kahdestaan alakouluikäisen lap-
sensa kanssa joka toinen viikko. Lisäksi haastateltavan perheeseen kuului yläkouluikäinen
lapsi, joka asui pääsääntöisesti toisen vanhemman kanssa. Ensimmäinen haastateltava Kuo-
piosta kulkee tässä tutkielmassa nimellä Tessa. Tessa työskenteli koko kevään 2020 etäope-
tuksen ajan pääsääntöisesti normaalisti työpaikallaan muutamaa vuosilomapäivää lukuun ot-
tamatta. Tessan lapsi oli koko etäopetuksen ajan etäopetuksessa.

Toinen haastateltava Kuopiosta oli suurperheen äiti. Perheeseen kuului vanhemmat ja viisi
lasta. Yksi lapsista oli jo täysi-ikäinen, ja muut lapsista olivat iältään alakouluikäisiä. Kuopion
toinen haastateltava kulkee tässä tutkimuksessa nimellä Marja. Marja oli koko etäopetuksen
ajan kotona ja hänen puolisonsa oli normaalisti töissä työpaikallaan etäopetuksen ajan. Mar-
jan peruskoululaisista lapsista kolme oli pari kertaa viikossa lähiopetuksessa, mutta muuten
lapset olivat pääsääntöisesti etäopetuksessa.

Kuopion kolmas haastateltava asui yhdessä puolisonsa ja yläkouluikäisen lapsensa kanssa.
Kuopion kolmas haastateltava kulkee tässä tutkimuksessa nimellä Leena. Leena, sekä Lee-
nan puoliso työskentelivät koko etäopetuksen ajan vuorotyössä työpaikoillansa ja heidän lap-
sensa opiskeli etänä koko etäopetuksen ajan.

5.1.1 Kunnan tarjoaman tuen hyödyntäminen

Kuopion kaikki haastateltavat hyödynsivät kunnan tarjoamaa tukea kouluruokailuun osittain. Syyt siihen, miksi tukea ei hyödynnetty täysimääräisesti olivat vaihtelevia. Niiden perheiden osalta, jossa vanhemmat olivat töissä, ei kouluruokaa haettu koululta joka viikko, koska ruuan haku oli aikataulullisesti haastavaa.

”Sen (kouluruuan) sai hakea vanhemmat tai vaikka naapuri, mutta piti tehdä valtakirja, jos vaikka naapuri sen haki ja tuota poikkeustapauksessa lapsikin sai sen hakea. Minun lapsi haki välillä mopolla itsekin sen ruuan. Se oli meille vähän haaste, kun keskellä päivää piti se hakea. Että tuli sellaisiakin viikkoja että sitä ruokaa ei tilattu, kun tiedettiin että sitä ei päästä hakemaan, vaikkakin se piti vain kaksi kertaa viikossa hakea. Olikohan se niin, että maanantaina sai maanantain, tiistain ja keskiviikkona sai sitten kolme seuraavaa päivää. Sen takia ei haettu joka viikko sitä ruokaa, kun ei saatu sitä hakua järjestymään töiltämme. Että muuten oltaisiin kyllä joka viikko se haettu. Ja sitten siinä oli sekin, kun lapsi oli siinä kipeenä niin ei sitten itekään päässy sitä silloin hakemaan.” (Leena)

Lounaspakettien haun ongelmallisuudesta keskusteltiin myös uutisissa, kun Yle uutiset nosti esiin kuopiolaisten närkästymisen kouluruuan haun ongelmallisuuden suhteen, koska kouluruuan haku tuli tehdä klo 8:30-10:30 välisellä ajalla eikä suositeltu, että lapsi hakisi kouluruokaa itse koululta (Yle uutiset 2020b). Kuopion kaupungin perusopetuspäällikkö Taina Vainio suositti Yle uutisten (2020c) mukaan, että huoltajat hyödyntäisivät naapuri- ja kaveriverkostojaan ja loisivat apurinkejä, jos kouluruuan haku tuottaa ongelmia. Savon Sanomien (2020) mukaan Riistavedellä vanhempainyhdistykset olivat organisoineet lounaspakettien hakua niin, että yksi vanhempi haki ruuan useammalle oppilaalle. Kuopiolaisista haastateltavista kukaan ei kuitenkaan ollut hyödyntänyt tällaisia verkostoja kouluruuan haussa vaan kouluruuan haku järjestettiin perheen sisäisesti ja jos haku tuotti ongelmia, ei ruokaa haettu koululta.

Marjan perheessä kunnan tarjoamaa tukea kouluruokailuun ei hyödynnetty täysimääräisesti siitä syystä, että osa perheen lapsista oli ajoittain lähiopetuksessa, ja perhe päätti hakea kouluruuan koululta vain silloin, kun kaikki lapset olivat etäopetuksessa.

”No haettiin (kouluruokaa) sillä tavalla kohtuullisesti, että jos lapset olivat alkuvii-
kon koulussa, niin ei tietty silloin haettu, vaikka tietenkin osa lapsista ois voinut
silloinkin saada. Meillä yks lapsista on -- koulussa niin siellä ei ollut sitä kouluruo-
kamahdollisuutta ollenkaan. Niin sieltä ei ois voinutkaan hakea eli oli täysin kotie-
vään varassa. Mutta sitten tää viidesluokkalainen hänenhän ois tietysti voinut
saada joka päiväkin, mutta sitten tietty näitten pienokaisten mukaan mentiin, että
jos he olivat koulussa niin sitten ei haettu, ja jos eivät olleet koulussa niin sitten
haettiin.” (Marja)

Kuopiolaisten perheissä niinä päivinä, kun kouluruokana oli koululta haettu ruoka-annos, vas-
tasivat ruuan lämmityksestä pääsääntöisesti lapset itse, ja koulupäivän aikainen lounas syö-
tiin suunnilleen samaan aikaan kuin koulussakin tapahtuva ruokailu olisi ollut. Marjan per-
heessä Marja lämmitti pienimmille lapsille ruuan.

Leena ja Tessa kokivat ruuan haun lähikoululta ajoittain haastavaksi, koska he olivat molem-
mat normaalisti töissä etäkoulun ajan, ja ruoka piti hakea keskellä päivää koululta. Tästä
syystä ruokaa ei haettu koululta niin usein, kun siihen olisi ollut mahdollisuus. Marjalle ruuan
haku ei tuottanut ongelmaa, mutta hänen mielestään haku olisi voinut olla myös eri aikaan
kuin keskellä päivää.

5.1.2 Ajankäyttö ja taloudelliset kustannukset

Kuopiolaisilla oli eriäviä mielipiteitä siitä, että oliko etäkoulun aikaisen kouluruokailun toteutta-
minen ajankäytännöllisesti haastavaa. Tessa ei kokenut, että ruuanvalmistus olisi ollut ajan-
käytännöllisesti haastavaa silloinkaan, kun kunnan tarjoamaa tukea kouluruokailuun ei hyö-
dynnetty.

”No eii se ollut haastavaa, kun kuitenkin oon aina tehnyt lämpimän ruuan kotona,
niin nyt vaan tein sitä enemmän. Että kun aina kuitenkin teen itelleni myös
evääksi ruokaa töihin niin nyt tein sitä myös kotiin vähän enemmän.” (Tessa)

Leena taas koki, että etäkoulun aikainen kouluruokailu oli haastavaa toteuttaa ajankäytännöllisesti varsinkin niinä viikkoina, kun koululta ei voinut hakea valmiita ruoka-annoksia.

”Joo totta kai, pitihän mun miettiä edellisenä päivänä, että mitä se lapsi syö seuraavana päivänä. Varsinkin niinä viikkoina, kun ei sitä ruokaa saatu niin totta kai oli ajankäytännöllisesti haastavaa se aika. Ja sitten piti totta kai miettiä, että koulussa kun hän sai sen ravitsevan lounaan, johonka luotin, mutta nyt piti olla sitä kaikkee muuta kotona enemmän.” (Leena)

Marja koki etäkoulun aikaisen ajankäytön ylipäättänsä haastavaksi, koska lapset tarvitsivat kotona koulutehtävissä apua, ja Marja oli tukena lasten koulunkäynnissä. Myös ruuanvalmistus oli Marjan kokemuksen mukaan etäkoulun aikana haastavaa.

”Että tosiaan on tuen tarvitsijoita useampia ja sitten kun on näitä kaiken maailman välineitä millä sitä koulua ois pitänyt yrittää käydä, Teamsia ja kaiken maailman ihme ohjelmia niin olihan se ihan hirveetä sekamelskaa kyllä. Että minä varmaan käytännössä ite istuin kaheksasta neljään siinä keittiössä ja neuvoin lapsia vuorotellen kun eivät pystyneet niitä yhtä aikaa tekemää ja tarvihtivat avustetun tuen siihen koulunkäyntiin niin olihan se aika kaaosta kyllä ja työtä hirveesti. Että sen takia päädyttiin sitten siihen, että nää pienimmät kävivät edes välillä siellä koulussa opiskelemassa.” (Marja)

Entä sitten se ruuanvalmistus kotona, oliko se ajankäytännöllisesti sinusta haastavaa? (Haastattelija) ”Joo kyllä. Kyllä se oli, kun aina yritti miettiä, että mitä sitä sitten keksisi näille syötäväksi.” (Marja)

Kuopiolaisista Marja ja Leena kokivat, että etäkoulu lisäsi rahanmenoa ruokaan, mutta Tessalla tätä kokemusta ei ollut. Leena arvioi, että kustannukset nousivat viikkotasolla noin kolmekymmentä euroa silloin, kun ruokaa ei voinut koululta hakea ja 10-15 euroa viikossa silloin, kun koululta haettua ruokaa piti täydentää lisukkeilla. Marja kertoi, että kustannuksia tuli etäkoulun aikaisen kouluruokailun takia huomattavasti enemmän normaalitilanteeseen verrattuna. Osa Marjan lapsista olisi käynyt normaaliaikaan myös iltapäiväkerhossa, josta he olisivat saaneet myös välipalan, joten myös välipalakustannukset nousivat etäkoulun aikana.

5.1.3 Ruuan maittavuus ja lasten ravitseminen etäopetuksen aikana

Ruuan laadusta niin ravitsemuksellisesti, kuin maittavuudenkin kannalta oli jokaisessa kuopiolaisessa perheessä käyty keskustelua. Tessan perheessä ruuan mausta oli tullut keskustelua lapsen toimesta, ja Tessa oli itse todennut ruuat maittaviksi ja sisällöltään kelpaavaksi.

”Mäkin söin sellasen yhen ruuan joskus, kun meillä oli jotain erimielisyyksiä sen ruuan hyvydestä ja ihan hyviä ne oli.” (Tessa)

Elikkä ne ruuat oli siis teidän perheestä hyviä. Entäs ravitsemuksellisesti, oliko ruuat täyttäviä? (Haastattelija)

”Joo, ainakin isoja ne annokset oli ja eiköhän ne ollu kaikin puolin ok.” (Tessa)

Marjan perheessä oli koettu, että koululta haetun kouluruuan laatu vaihteli paljon sen mukaan, kuka sen oli valmistanut, ja loppu keväästä ruuan laatu oli heidän kokemuksensa mukaan niin heikkoa, ettei perhe enää hakenut ruokaa koululta. Etäopetukseen siirtymisen alussa ruokien laatu oli heidän mielestään ollut hyvää, kun koululta oli saanut välillä myös pienen valmistajan einesruokia. Kun näiden einesruokien tarjoaminen loppui kokonaan, oli Marjan mielestä ruuan laatu välillä todella heikkoa. Marjan perheessä oli tultu siihen päätökseen, että jos ruuat olivat kaupungin suurkeittiön valmistamia, ne eivät olleet maittavia, eivätkä ruuat kelvanneet lapsille. Joskus ruuat olivat heidän mielestään niin huonoja, etteivät ne kelvanneet perheessä kenellekään, vaan koulusta haetut ruuat jouduttiin laittamaan biojätteeseen. Tämän myötä perhe päätyi siihen ratkaisuun, ettei ruokia enää haettu koululta.

”Sitten yritin niitä ite syyä, mutta ihan oikeesti ne oli todella huonoja. Että en ymmärrä että miten ne voidaan pilata, ihan perusruuat.” (Marja)

Valtion ravitsemusneuvottelukunnan (2017, 8-11) mukaan kouluruuan tulisi olla maittavaa ja terveellistä, jotta sille asetetut tavoitteet voivat täytyä. Syömättä jäävä kouluruoka ei voi täyttää kouluruualle asetettuja terveyttä edistäviä tavoitteita.

Leenan lapsi oli kasvissyöjä, ja koululta haetut ruoka-annokset olivat heidän kokemuksensa mukaan ravitsemuksellisesti riittämättömiä annosten ollessa pieniä ja kevyitä. Leena myös

nosti esiin sen, ettei koululta haettu ruoka sisältänyt ruoka-annoksen lisäksi juuri koskaan lisäkkeitä. Leenan kuvaamat kokemukset etäkoulun aikaisesta kouluruuasta eivät olleet Valtion ravitsemusneuvottelukunnan (2017) asettamien kouluruokasuositusten mukaisia.

”Ei se ruoka-annos kyllä ollut riittävä, että siis minun lapsi on kasvissyöjä. Että kerrankin oli semmonen, että oli varmaan lihansyöjillä ollut jauheliha-keitto niin hänelle oli sitten sellainen keitto, missä oli kirkas liemi, muutama porkkana ja ihan pikkusen soijarouhetta. Se oli kyllä kun lihaliemikuutiollisen ois syönyt. Eikä salaattia. Että se kerta erityisen kevyt, ja muutkin kerrat aika kevyitä ja pieniä annoksia. Että minunkin tyttö kun kuntoilee aika paljon ja syökin isoja annoksia mutta voisinpa kuvitella, että jollekin kasvavalle pojalle se ois ollu ihan vaan alkupala. Että sieltä sai aina vaan sen ruuan ilman mitään lisukkeita. Kerran taisi olla joku mandariini lisänä. Mutta en minä sitä moiti, hyvä että oli jotakin, kun ensimmäiset viikot meni niin, ettei ollut mitään. Niin olihan se vaikka hänkin osaa tehdä sitä ruokaa, niin voin vaan kuvitella että isommissa perheissä on ollut rankkaa suunnitella ja tehdä sitä ruokaa.” (Leena)

Ravitsemuksen kohdalla kuopiolaiset eivät kokeneet muutosta huonompaan suuntaan etäopetuksen aikana. Tessa ja Leena eivät kokeneet, että lapsen ravitsemukseen olisi tullut merkittäviä muutoksia, ja Marja koki, että lapset söivät etäkoulun aikana paremmin kuin koulussa, koska koulussa lapset eivät välttämättä syöneet kaikkia ruokia.

”No mä luulen että se oli parempi nyt kotona kun se on niin eri asia syödä kotona kun koulussa kun siellä koulussa ei oo aina niin mieluista ruokaa ja tuota sillä tavalla siellä ei voi valita. Kun meillä on sillä tavalla näitä erityislapsia ja sillä tavalla ruokarajoitteisia jotka on yliherkkiä eri asioille niin se jos me halutaan syödä kotona samaa ruokaa niin se pyörii aika pienellä ööm.. niin että ei oo hirveenä niitä vaihtoehtoja niin niitä sitten valmistetaan hyvinkin usein. Niitä hyväksi havaittuja ruoka-annoksia mitä sitten mielellään syövät. Mutta sitten koulussa taas pari kertaa viikossa sattuu semmonen ruoka mitä syövät. Että luulen, että söivät paremmin kun mitä koulussa olisivat syöneet.” (Marja)

5.1.4 Tyytyväisyys kunnan tarjoamaan tukeen ja kehitysideoita

Tessa koki, että Kuopiossa kunnan tarjoama tuki kouluruokailun toteuttamiseen oli riittävä, ja hän kehui tukea hienoksi eleeksi kunnalta. Myös Leena oli tyytyväinen kunnan tarjoamaan tukeen, koska koki, että tilanne olisi ollut haastava monille perheille, jos mitään tukea ei olisi tullut, kuten etäkoulun alkaessa oli.

”No minä ymmärrän sen viranhaltijoilta, että heti ei pystytty niinku reagoimaan siihen. Ei se alkuun ollut tietenkään riittävä. Itellä on hyvä tilanne, mutta esimerkiksi kassalla tapasin naisen, jolla oli neljä kouluikäistä poikaa. Hän osti ihan hirveesti ruokaa ja sanoi, että tää on aivan ihan hirveetä, että hän illat tekee ruokaa niille lapsille lounasta ja ruokakulut on lisääntynyt paljon. Että minulla ei ole tällaista, mutta voin kuvitella, että sellaista oli. Mutta ymmärrän sen, että tää oli niin uusi tilanne, et ei siihen pystytty reagoimaan. Mutta nostan hattua, että näinkin nopeasti saatiin järjestettyä toi kouluruokailu.” (Leena)

Marja koki, että heidän perheessään joku toinen tapa kouluruokailun toteuttamiseen olisi voinut olla parempi, koska hänen perheessään koululta haetut ruuat eivät aina maistuneet lapsille. Ruokaviraston (2021) mukaan kunnan päättäjien ja opetuksen järjestäjien tulisi huolehtia siitä, että kouluruoka olisi kouluruokailusuositukset täyttävää, houkuttelevaa, maukasta ja ravitsemukselliselta sisällöltään laadukasta ruokaa.

”No vähän vaikea sanoa, että kun kunnat sitä niin eri tavalla toteuttivat että oisko se sitten ollut jotain ruokakassia tai muuta sitten tai jossainhan oli annettu ihan rahaa tai ruokakaupan lahjakorttia annettu... Että luulen, että se ois ainakin meidän tapauksessa toiminut paremmin kun nythän niitä meni niitä ruokia mitä koulusta saatiin niin ne ei nyt oikeen maistuneet.” (Marja)

Joo. Elikkä teidän perheessä ois saattanut toimia paremmin ruokakassi tai lahjakortti? (Haastattelija)

”Joo kyllä meidän perheessä kun on aika paljon näitä, jotka ei mitä tahansa syö. Että jos mietitään sitä, että mikä sen ruuan tarkoitus on siinä päivässä, niin se, että saa sitä energiaa että jaksaa sitten tehdä niitä hommia.” (Marja)

Kun tutkittavilta kysyttiin kuinka he kehittäisivät Kuopion mallia kouluruokailun toteuttamiseen, jos samanlaiseen tilanteeseen jouduttaisiin uudestaan, tuli jokaiselta vastaajalta erilaisia kehitysideoita etäopetuksen aikaiseen kouluruokailuun. Tessa toivoi, että kouluruuan haku olisi eri aikaan, koska ruuan haku tuotti ajoittain hankaluuksia perheelle. Hän myös uskoi, että kunnan tarjoamaa tukea kouluruokailuun olisi hyödynnetty heidän perheessään enemmän, jos haku olisi ollut virka-ajan ulkopuolella.

”No tota, jos mä niinku saisin päättää, niin mä olisin ajoittanut sen ajan silleesti, että vanhemmatkin voisi ne ruuat hakea. Että monessa perheessä oli vaan yks auto, ja sitten toinen vanhemmista oli sillä autolla töissä ja toinen oli etätöissä niin oli hankalaa, jos se koulu ei ollut siinä ihan lähellä. Mä muistan yhen työka-verin kertoneen tämmöstä. Että jos oltais uudestaan tälläisessä tilanteessa niin mä toivoisin, että sen ruuan haku tapahtuisi virka-ajan ulkopuolella. Oisko vaikka klo 16-18. Ja sehän siinä olikin alkuun, että se ruuan haku ei alkuun lähtenyt sujumaan noilla kun lasten isä ei suostunut sitä hakemaan keskellä päivää, ja mä itse olin töissä niin se oli alkuun siinä ongelma.” (Tessa)

Uskotko, että jos ruuan haku ois ollut virka-ajan ulkopuolella, esim. tuolloin klo 16-18 niin olisitko silloin käyttäneet vielä enemmän tätä palvelua? (Haastattelija)

”Kyllä, silloin mä oisin käyttänyt sitä paljon enemmän.” (Tessa)

Leena toivoi myös, että ruuan olisi voinut hakea koululta iltapäivällä, ja että koko viikon ruuat olisi voinut saada kerralla mukaan. Leena olisi myös toivonut kunnalta sitä, että annokseen olisi saanut myös lisäkkeet, kuten leipää, kasviksia ja maitotaloustuotteita lisäksi ja näytetty tällä tavoin esimerkkiä siitä, mitä täysipainoiseen lounaaseen kuuluu. Leena oli kuitenkin tyytyväinen siihen, että ruokaa ei tarvinnut itse valmistaa ja että ruuat eivät olleet einesruokia.

”No minä tuota ehkä muokkaisin sitä niin, että ois enemmän vaihtoehtoja. Että meidän perheelle ois aivan hyvin käynyt se että ois haettu esim. maanantaina illalla, tai 4-5 välillä se ruoka, ja että se ois voinut olla todellakin maanantaina se kolmen päivän ruoka plus piimäpurkki ja paketti leipää ja vaikka hedelmää tai porkkanaa siinä. Että siinä ois esimerkillä tuotu esiin se, että mitä kaikkea kuuluu siihen täysipainoiseen lounaaseen. Vaikka se nyt ei olisi suoranaisesti porkkana

korvannut salaattia, niin se ois kuitenkin ollut tällainen, että muistetaan syödä kasviksia ja vihanneksia ja hedelmiä. Ja sitten ois ollu ne maitotaloustuotteet myös siinä, että ois saanut valita sen maidon tai piimän ja vaikkapa juurikin maanantaina se kolme ruokaa tai torstaina ne loppu ruuat. Mutta oisin toivonut, että siinä ois ollut se mahdollisuus hakea se ruoka myös työpäivän jälkeen. Mutta siinä oli se hyvä, että sitä ruokaa ei tarvinnut itse tehdä, kun siinä oli kuitenkin monella haastetta. Minä pidin siitä, että ne ei olleet valmisseinäksiä niinkun joissakin kunnissa oli ollut jotakin valmis pinaattilettuja tai tälläsiä. Että arvostin sitä. Meillä kun on vain yksi lapsi niin olisi mahtunut jääkaappiin vaikka koko viikon ruuat jos ne olisi kerralla hakenut, mutta säilyvyyden kautta se ei välttämättä onnistu. Mutta tiedän, että niissä kunnissa, missä haettiin niitä valmiita einäksiä niin haettiin koko viikon ruuat kerralla, mutta sitä mietin, että niissäkin perheissä missä on monta lasta, niin miten ihmeessä sinne jääkaappiin ne kaikki ruuat mahtuu.” (Leena)

Marja olisi toivonut, että ruuan laatu olisi ollut parempi ja pohti, olisiko voinut olla mahdollisuus valita kahdesta vaihtoehdosta mieluisin ruoka, mutta hän kuitenkin oli sitä mieltä, että kunnalla on poikkeustilanteessa varmasti työtä jo yhdenkin ruokavaihtoehdon valmistamisessa koko kaupungin koululaisille.

”No haku oli ihan hyvä, sitä mietin, että oisko sitä ruokaa voinut saada jotenkin paremmaks, mutta se nyt on -- ongelma ihan lapsista vanhuksiin se ruoka ei ole hyvää. Ja tuota jos mietitään sitä, että en tiedä kun on tällänen poikkeustilanne, mutta oisko voinut olla sitten että ois saanu kahesta vaihtoehdosta valita, että mitä haluaa. Tietysti sellanen ois hyvä, mutta tietenkin ymmärrän sen, että onhan siinä hommaa saada ihan yhenkinlaisen ruuan koko kaupungin kouluille.” (Marja)

5.2 Siilinjärveläisten haastateltavien tulokset

Tutkimukseen osallistui Siilinjärveltä yhteensä 4 eri perhettä, joista kaikki olivat hyödyntäneet kunnan tarjoamaa tukea kouluruokailuun. Siilinjärvellä peruskoululaisten lasten etäkoulun aikaista kouluruokailua tuettiin lahjakortilla, joka oli suuruudeltaan 70 euroa lasta kohden. Myös esikoululaiset saivat lahjakortin, mutta toisen asteen opiskelijat eivät olleet oikeutettuja lahjakorttiin. Lahjakortin pystyi valita S-ryhmän kauppaan, K-kauppaan tai Lidliin. Lahjakortti tilattiin koulun kautta, ja se toimitettiin kotiin postitse.

Ensimmäinen haastateltava Siilinjärveltä oli neljä lapsisen perheen äiti. Perheeseen kuului esikoululainen, kaksi peruskouluikäistä lasta, sekä yksi lukiolainen. Kaikki perheen lapset olivat suurimmaksi osin etäopetuksessa. Perheen äiti oli koko etäopetuksen työpaikallaan päivätöissä ja perheen isä oli osin kotona töiden vähentyessä koronavirustilanteen takia. Ensimmäinen haastateltava kulkee tässä tutkimuksessa nimellä Aino.

Toinen haastateltava Siilinjärveltä oli viisihenkisen perheen äiti. Perheeseen kuului puolison lisäksi kolme lasta, joista yksi oli esikoululainen, yksi alakouluikäinen ja yksi yläkouluikäinen. Kaikki perheen lapset olivat etäopetuksessa koko etäkoulun ajan. Perheen äiti jättäytyi pois töistä etäopetuksen ajaksi ja perheen isä työskenteli päivätöissä työpaikallaan. Siilinjärven toisesta haastateltavasta käytetään tässä tutkimuksessa nimeä Tuija.

Siilinjärven kolmas haastateltava oli perheen äiti, jonka perheeseen kuului puolison lisäksi kaksi alakouluikäistä lasta ja yksi esikoululainen. Haastateltava työskenteli itse etänä koko etäopetuksen ajan ja hänen puolisonsa teki pitkää työpäivää kodin ulkopuolella, koska hänen työmääränsä lisääntyi koronatilanteen takia huomattavasti. Kaikki perheen lapset olivat koko ajan etäopetuksessa. Siilinjärven kolmas haastateltava kulkee tutkimuksessa nimellä Elina.

Siilinjärven neljäs haastateltava oli kolmihenkisen perheen äiti. Perheeseen kuului vanhempien lisäksi yksi yläkouluikäinen lapsi, joka oli koko etäopetuksen ajan etäopetuksessa. Haastateltava oli päivätyössä työpaikallaan etäopetuksen ajan, ja perheen toinen vanhempi oli osittain etätöissä. Siilinjärven neljännessä haastateltavasta käytetään tässä tutkimuksessa nimeä Raili.

Siilinjärveläisistä perheistä kolme perhettä ottivat kunnan tarjoaman lahjakortin paikalliseen S-markettiin, ja yhdessä perheessä lahjakortit otettiin kaikkiin kolmeen kauppaan, eli S-markettiin, K-ryhmän kauppaan, sekä Lidliin. Siilinjärveläisissä perheissä lahjakortit menivät perheen ruokabudjettiin lisäksi, eikä missään perheessä ostettu lahjakortilla esimerkiksi pelkäänsä lapselle ruokia.

Siilinjärveläisissä perheissä ruokahuolto oli Ainon, Tuijan ja Elinan perheissä lähinnä heidän vastuullaan. Koulupäivän aikaista ruuanvalmistusta helpotettiin perheissä puolivalmiilla valmisteilla, eineksillä sekä edellisen päivän ruuilla. Aino kuvasi, että hän valmisti ruuan puolivalmiiksi koulupäivää varten lapsilleen, ja lapset sitten itse täydensivät valmistetun ruuan lisukkeilla. Välillä lapset söivät myös eineksiä, jotka he lämmittivät itse. Ruoka syötiin hieman myöhemmin kuin koulussa olisi syöty, koska lasten ei tarvinnut herätä etäkouluaikana niin aikaisin kuin lähiopetusaikana.

”No ei se ruoka ollu ihan samaan aikaan kun eihän niitten koululaistenkaan tarvinnu herätä ihan seitsemältä, kun tota oppitunnit alkoko ne yheksältä. Että ne sai sitten vähän myöhempään nukkua sillon. Mä valmistin sellasen puolivalmiin ruuan niille. Että ne lämmittivät sitten sitä täällä ja laittoivat perunaa, makaroonia tai riisiä lisukkeeks. Että aika lailla laitettiin valmiiks niin että sitä oli sitten helppo tehdä. Että kyllähän sitä sitten oli ihan sellasta helppoakin välillä, että kaupasta lihapiirakkaa tai hampurilaista lämmittivät ja paistoivat pakastepitsaa. Että silleesti otettiin aika lailla helposti sitten.” (Aino)

Tuijan perheessä ruokahuoltoa helpotettiin myös puolivalmiilla tuotteilla ja eineksillä, koska Tuija koki, että ruokaa piti laittaa runsaasti ja ruuanvalmistusta piti helpottaa, koska lapset tarvitsivat paljon apua etäkouluun Tuijalta. Eineksien ja puolivalmiiden lisäksi ruokahuoltoa helpotettiin perheessä tekemällä isoja annoksia erilaisia ruokia, joita syötiin sitten eri ruokailukerroilla.

”No paljon oli myös silleen puolivalmiita, että oli myös eineksiä kun sitä ruokaa piti laittaa niin hirveesti. Ja sittenku oli myös eri-ikäisiä nuo lapset, niin ne tarvitsi

sitten paljon apua siinä koulussa, että se ei menny ihan itsenäisesti. Että varsinkin eskarilainen tarvitsi paljon minun läsnäoloa ja sitten isommatkin niihin tehtäviin. Että oli pakko sitten helpottaa sitä ruuanvalmistusta sitten. Mutta tein sitten myös niin, että tein niinkö isoja annoksia ja sitten vaikka kaks tai kolme eri ruokaa ja sitten me vuoroteltiin niitä.” (Tuija)

Elina kuvasi, että hänen perheessään ruokahuolto ja muukin perheen huolto oli pitkälti hänen harteillaan. Elina koki, että päivällä olisi ollut hyvin haastavaa ruveta valmistamaan mitään ruokaa, joten perheessä turvaututtiin koululounaan aikoihin samanlaisiin ratkaisuihin kuin Tuijankin perheessä, eli perhe suosi puolivalmiita ja edellisen päivän ruokaa. Ruuat valittiin sen mukaan mistä lapset tykkäävät.

”Joo. Minun harteilla oli hyvin pitkälti se koko ruokahuolto ja kaikki huolto. -- meillä syötiin aikalailla vaan päivällä jotain puolivalmista ja sitten edellisen päivän ruokaa että ei ollut kyllä minkäänlaista mahollisuutta siinä ruveta valmistaa mitään ruokaa. Että jotakin tyyliin Kivikylän lihapullia ja keitin pastaa ja kuorittiin porkkanat kouraan ja joku tällänen ratkasu. Sitten jos oltiin pystytty illalla tekemään ruokaa niin sitä syötiin sitten seuraavana päivänä. Ne oli sitten edellisen illan jotain perus kotiruokaa. Makaronilaatikkaa tein muutamat kerrat isot satsit, kinkkukiusasta ja jauhelihakastiketta ja tämmöstä mitä lapsille hyvin uppoo.”
(Tuija)

Railin perheessä lapsi osallistui koulupäivän aikaiseen ruuanvalmistukseen paljolti myös itse, ja Raili kuvasi, että etäkoulun aikana ruuanvalmistus oli verrattavissa viikonlopun ruokailuun. Ruokaa tehtiin perheessä isompia määriä, josta riitti sekä vanhemmille töihin evääksi että lapselle kotiin lounasta varten ruokaa.

”Että se oli vähä niinku sellanen viikonlopun ruokailu. Siinä tehtiin sitten sellainen isompi kattilallinen keittoa, puuroa, ruokaa tehtiin vähän enemmän ja sitten me jotka oltiin töissä niin otettiin sitä ruokaa sitten töihin mukaan ja sitten siitä jäi lapselle kotiin.” (Raili)

5.2.1 Ajankäyttö ja taloudelliset kustannukset

Siilinjärveläisissä perheissä kaikki haastateltavat olivat kokeneet, että etäopetuksen myötä perheen ruokahuoltoon meni aiempaa enemmän aikaa. Aion, Tuijan ja Elinan perheissä oli koettu, että ruuanvalmistus oli ajankäytännöllisesti haastavaa etäopetuksen aikana. Elina koki, että ajankäytännöllisesti ruuanvalmistus oli etäopetuksen aikana hyvin haastavaa, koska hän oli itse etätöissä.

”No se oli kyllä ihan kamalan haastavaa, niinku se yhistäminen. - - . Että lähes mahdoton tehtävä.” (Elina)

Raili taas koki, että haastetta ei ollut, mutta koska ruokaa piti tehdä normaalia useammin lapsen ollessa päivät kotona, meni ruuanvalmistukseen enemmän aikaa. Aino kertoi, että ruuanvalmistusta helpotettiin aiempaa enemmän etäopetuksen aikana eineksillä ja tuolloin tuli aina miettiä, että kotona on varmasti ruokatarvikkeita. Tuija taas koki, että ruuanvalmistus oli etäopetuksen aikana ajankäytännöllisesti haastavaa, koska lapset tarvitsivat etäopetuksen takia eri lailla hänen huomiotaan kuin vaikkapa viikonloppuisin.

”No oli se silleen, että jos olis ollut niinkun pelkästään se. Että jos miettii että siihen kuluu muutenkin paljon aikaa, kun jos ollaan vaikka viikonloppuna kotona tai jos ollaan lomalla, mutta kun se ei nyt ollut vaan sitä normaalia kotona oloa vaan siihen liittyy se etäopetus niin on se tosi vaikee saada aikataulutettua niin että lapset ois saanu riittävästi sitä mun huomiota ja että mulla ois riittäny aika siinä silleesti auttaa niitä. Ja sittenku siinä on ne kouluhommat.” (Tuija)

Kaikissa siilinjärveläisissä perheissä oli koettu, että etäkoulu lisäsi perheen ruokakustannuksia, mutta lahjakortti tasasi menoja. Aino koki, että rahaa meni ruokaan huomattavasti enemmän kuin normaalisti, mutta toisaalta lapset eivät kuluttaneet muihin hankintoihin, kuten uusiin vaatteisiin etäopetuksen aikana rahaa samalla tavalla kuin ennen. Tuijan perheessä ruokakustannuksia tuli lahjakortista huolimatta paljon lisää, koska Tuija koki, ettei oma jaksaminen ja aika riittänyt siihen, että olisi suunnitellut ruuat mahdollisimman edullisiksi, mutta silti

monipuoliksi. Elina uskoi, että lahjakortti riitti lähes kattamaan koko etäkoulun aikaisen kouluruokailun lasten osalta, mutta perheessä ei ollut eritelty ruokakuluja lasten ja aikuisten osalta tarkemmin. Raijan perheessä taas ruokakustannukset lisääntyivät lahjakortista huolimatta etäopetuksen aikana, muttei merkittävästi, tai niin, että sillä olisi ollut erityistä vaikutusta perheen talouteen.

Osassa siilinjärveläisistä perheistä oli käyty perheen lasten kanssa keskustelua lahjakortin rahallisesta määrästä ja siitä, mitä ruokaa sillä rahalla saisi ostettua. Aino kuvasi, että lahjakortti sai lapset ajattelemaan ruuan kustannuksia.

”Ja se herätti tässä perhepiirissä keskustelua. Että yks nuori sano, että aa kiva mä saan sen lahjakortin ja voin sit käydä muutaman kerran hampparilla. Että kyllä se laitto lapsiakin ajattelemaan, että mihin sitä rahaa menee. Että eihän sillä ois kun seitsemän kertaa käyny mäkkärissä.” (Aino)

Elina kuvasi, että heidän perheensä lapset laskivat kuinka monta valmispitsaa lahjakortilla saisi ostettua. Raili taas oli sitä mieltä, että lahjakortti toimi hyvänä välineenä siihen, että se sai lapset ajattelemaan kouluruuan kustannuksia. Heidän perheessään oli mietitty lahjakortin kautta ruuan kustannuksia ja sitä, mitä ruokaa seitsemällä kymmenellä eurolla saa ostettua.

”Sittenhän siinä oli aika hyvä myös lapsille se tällaisena ajattelevana mallina, että 70 euroa, siis sillon kun minä itse ostan ruokaa, tai sitten sille lapselle, että 70 euroa niin mitenkä sinä tämän käyttäisit? Että jos sä menet jonnekin ulos syömään hampurilaisia niin tämä on hyvin äkkiä käytetty ja siitä huolimatta sinulla on nälkä. Että mitä sinä voit ostaa tällä seitsemällä kymppillä, että sinä niin kun pärjäisit ruuan suhteen mahdollisimman pitkään? Niin tätä me niin kun ajateltiin ja mietittiin ja myös sitä, että ne puitteet on ihan eri siellä koulussa kun sitä ruokaa tehdään niin sitä tehdään tietty isolle massalle niin miten edullisesti sitä ruokaa pystytään siellä koulussa tekemään.” (Raili)

Siilinjärveläisistä perheistä Ainon, Tuijan ja Elinan perheet kokivat, että etäkoulu ja etäkoulun aikainen kouluruokailu lisäsi kodintöitä, koska kotona oltiin aiempaa enemmän ja myös ruo-

kaa tehtiin useammin kuin ennen. Lapset osallistuivat Ainon ja Tuijan perheessä kodinhoidollisiin tehtäviin, eikä niitä koettu erityisen kuormittavaksi. Elinan perheessä kodintyöt oli koettu enemmän kuormittavaksi. Raili ei kokenut, että heidän perheessään kodinhoidolliset työt olisivat lisääntyneet erityisesti.

”Että koko ajan sitä kotona synty jonkunlaista sotkua ja siivoa kaikenlaista siinä, itse kullakin. Että lapsillakin kaikkia kuvistöitä ja näin. Ja lapsilla kun oli kaikki harrastuksetkin pois ja muutkin siinä, että tuli enemmän kaikkee kun levittivät kaikkia kotileikkejä ja näin, että tuli sitä siivottavaa enemmän kokoajan. Sellasta tiskikoneen tyhjentämistä ja täyttämistä paljon. Että siivoushommaa oli enemmän.” (Elina)

5.2.2 Lasten ravitseminen etäopetuksen aikana

Siilinjärven haastateltavat kokivat yhtä perhettä lukuun ottamatta, että lasten ravitsemukseen tuli etäopetuksen aikana muutoksia. Raija koki, ettei hänen lapsensa ravitsemukseen tullut muutoksia, vaikka ruoka oli erilaista kuin koulussa olisi ollut. Raija koki, että kouluruoka on ravitsemuksellisesti hyvää, ja että sama taso pystyttiin saavuttamaan myös kotona etäopetuksen aikana.

”No ei, minun mielestä ei tullut muutoksia ravitsemukseen. Että vähän erilaista-han se ruoka oli, mutta jos katotaan ravitsemusarvollisesti mukaan niin eiköhän se pysynyt aikalailla samanlaisena. Että tästä voi kiertoteitse sanoa sen, että minä ainakin itse sen minkä ymmärrän, niin arvostan sitä kouluruokailua mikä koulussa järjestetään.” (Raija)

Aino, Tuija ja Elina taas kokivat, että lasten ravitsemukseen tuli pieniä muutoksia etäopetuksen aikana. Aino koki, että ravitseminen pysyi lähes ennallaan, mutta siihen tuli pieniä muutoksia, koska ruuat olivat osin erilaisia kuin koulussa.

”No ei, että mä tein aina tai töitten jälkeen tein aina päivällisen ja silleesti että ei. Tai silleesti eihän ne mitään hampurilaisia siellä koulussa syö, mitä nyt joskus tuli kotona. Joo niinku näin. Pieniä muutoksia.” (Aino)

Elina uskoi, että ruoka oli kotona ajoittain kouluruokaan verrattuna yksipuolisempaa, mutta esimerkiksi kasviksia perheen lapset söivät samalla tavoin kotona kuin koulussakin olisivat syöneet. Vaikka ravitsemus saattoi joskus olla yksipuolisempaa kuin koulussa, uskoi Elina, että lapset söivät kotona ajoittain paremmin kuin koulussa, koska koulussa kaikki ruuat eivät aina olleet lasten mieleen. Elina koki, että lahjakortti oli hyvä myös ravitsemusta ajatellen, kun lapset välttyivät näin eineisten syönniltä, mikä taas toisissa kunnissa herätti huolta, kun etäkoulun aikainen kouluruokailu korvattiin einesratkaisuilla.

”Kyllä se varmaan muuttui vähän yksipuolisemmaksi, kun koulussa on kuitenkin monipuolisempaa se ruoka, mutta toisaalta koulussakin syödään puolivalmista yhtälailla aikapaljon. Että hyvin harva kouluruoka on alusta loppuun asti itse tehty. Ite oon aika innostunut noista kasvisten syömisestä ollut aina, että kyllä lapset syövät paljon, että jos ei ollut salaatteja niin sitten tosiaan kuorittiin porkkanat. Että siinä varmaan määrällisesti tuli sen saman verran mitä koulussakin ois tullut. Sitä mä mietin, että voi olla, että lapset söivät paremminkin koska siinä piti kuitenkin lasten ehdoilla valita ne ruuat, että mitä ne syövät. Että koulussa voi kuitenkin olla sitten sellasia ruokia mitä nämä, kun ovat aika valikoivia ruokailijoita niin eivät sitten syö, tai että nyt he ainakin söivät. Että koulussa jos on sellasta ruokaa mistä eivät tykkää niin syövät ihan sen minimin. Sitten sitä vertasin ystävien kanssa, kun jostain sai sen ruokapussin missä oli niitä eineksiä oliko se nyt Joensuussa missä oli se meidän ystäväperhe niin siellä oli sellanen kassi mikä oli täynnä valmisaterioita että luojan kiitos meillä ei ollut tuollasta. Että meillä sai itse valita sen, että mitä ne ruuat sitten on ja huolehtia siitä hyvästä ravitsemuksesta.” (Elina)

Tuija kertoi, että lasten ravitsemus muuttui huonompaan suuntaan etäkoulun aikana, koska kotona ei pystytty tarjoamaan yhtä monipuolista ruokaa kuin koulussa. Tämä johtui sekä ajankäytännöllisistä, että rahallisista syistä.

”No varmasti se muuttui sillä tavalla, että jos vaikka miettii että kuinka paljon erilaisia salaatteja on koulussa niin en mä pystynyt sellasiin. Tai että ei ollut varaa sellaseen kun ois pitänyt ostaa niin hirveesti erilaisia kasviksia ja sitten myös se (ruoka) oli myös aika paljon yksipuolisempaa kun ei pystynyt tekemään. Että saatettiin monta päivääkin syödä samoja ruokia. Että kyllä se varmasti oli myös niinku yksitoikkoisempaa se ruokailu.” (Tuija)

5.2.3 Tyytyväisyys kunnan tarjoamaan tukeen ja kehitysideat

Kaikki siilinjärveläiset haastateltavat arvostivat kunnan tarjoamaa tukea kouluruokailuun suuresti ja olivat siihen tyytyväisiä. Lahjakortin koettiin olevan hieno ele kunnalta, ja sen koettiin olleen myös riittävä tuki kouluruokailuun. Haastateltavat olivat positiivisesti yllättyneitä kunnan tarjoamasta tuesta kouluruokailuun.

Siilinjärveläisten tyytyväisyys kouluruokailun järjestämiseen kunnan puolelta etäopetuksen ajalta korostui myös haastattelijan kysyessä haastateltavilta kehitysideoita kunnan malliin. Jokainen siilinjärveläinen haastateltava vertasi Siilinjärven mallia Kuopion, eli Siilinjärven naapurikunnan malliin ja jokainen haastateltava Siilinjärveltä oli sitä mieltä, että Siilinjärven malli oli toimivampi kuin Kuopion malli. Mielenpide perustettiin ystävien ja työkavereiden kokemusten varaan Kuopion mallista.

Aino kuvasi, että hän oli tyytyväinen Siilinjärven malliin, jossa kouluruuaksi sai hankkia lapsille lahjakortilla sitä, mitä lapset syövät eikä ruokaa mennyt roskiin. Aino oli myös tyytyväinen Siilinjärven mallissa siihen, että kouluruokaa ei tarvinnut lähteä hakemaan mistään.

”No tää oli, tai minusta tää meni hyvin. Että minä olin tyytyväinen. Että usean kanssa ollaan juteltu, niinkö kuopiolaisten kanssa että siellä on ollut vähän sellaisia huonojakin ruokia että harmittaa sitten heittää niitä roskiin. Että sitä resurssia sitten että mihinkä sitä laittaa ruokaa menemään. Että se tuntuu pahasta jos heittää ruokaa roskiin. Että kun se tuli tälläsenä lahjakorttina niin sitä tietää, että mitä ne omat lapset syö ja näin, että niitten ei tarttenu sitten olla nälässä.

Mä olin oikeesti tosi tyytyväinen tuohon. Että ei tarttenu mitään ruokaa lähteä mistään hakemaan.” (Aino)

Tuijan mielestä Siilinjärven malli oli erittäin toimiva, eikä hän olisi oman kokemuksensa mukaan pystynyt hakemaan keskellä päivää ruokia, jos Siilinjärvellä olisi ollut samanlainen malli kouluruokailun toteuttamiseen kuin Kuopiossa. Myös ruokakassi peruselintarvikkeista olisi ollut Tuijan mielestä heidän perheelleen toimiva, ja hän nosti esiin sen, että se voisi olla parempi niille perheille, missä ei olla niin tietoisia ravitsemuksesta, koska lahjakortilla voi ostaa myös ravitsemuksellisesti heikkoja ruokia.

”No minusta Siilinjärven järjestelmä oli tosi toimiva, että kun kuuntelin muita jotka olivat Kuopiosta niin sitten kun sitä ruokaa piti hakea lapsille, niin eihän sitä mun työssä että jos lapset ois kotona ja minä oisin töissä niin eihän minulla ois mahdollisuutta viedä sitä ruokaa lapsille. Sitten sekin oli minusta hieno, että en muista, että missä kunnassa oli mutta että oli sellasta että sai sen ruokakassin ja siihen oli kerätty ne ruuat niin sekin oli minusta tosi hyvä. Että molempi, että kumpi vaan, se kassi tai sitten raha. Mutta tietenkin se, että pitää ite ne ruuat valita, että ite oon sillä tavalla tietoinen siitä terveellisestä ruuasta, että osas ottaa huomioon sen. Mutta sellasissa perheissä missä ei olla niin tietoisia niin mihin se raha menee. Että toisaalta sitten se ruokakassi, että siellä ois sitten terveellisiä ruokia.” (Tuija)

Elina piti myös lahjakorttia hyvänä ja oli siihen tyytyväinen heidän tilanteessaan. Hänen kokemuksensa mukaan, jos heillä olisi ollut Kuopion malli käytössä, olisi ruuat jäänyt hakematta, koska lähimmälle koululle oli pitkä matka. Lahjakorttia hän olisi kehittänyt niin, että sen olisi voinut käyttää verkossa tehtyihin ostoksiin, koska perhe siirtyi ostamaan ruuat verkosta koronapandemian alkaessa.

”No kyllä tämä oli minun mielestä paras mahdollinen meidän tilanteessa. Että kun meillä on vielä sellanen tilanne, että lasten koulu on sellanen pieni kyläkoulu mikä on meiltä niinku kymmenen kilometriä korpeen päin, että jos ajattelee sitä että meidän ois pitäny hakea sitä ruokaa sieltä tai mennä sinne koululle ruokailemaan niin ei oltais kyllä sitä pystytty siinä sen muun touhun ohessa sieltä käsin

hakemaan, eikä varsinkaan käydä siellä syömässä. Että silleen tämä toimi meillä hyvin. Että silloin oli siinä lahjakortissa vähän silleesti huonosti tehty, kun sitä ei voinutkaan käyttää niihin etäostoksiin, tai että siellä Foodiessa ei pystynyt sitä käyttämään. Että meillä on hyvät tuossa paikallisessa S-marketissa sellaset noutokaapit mistä tosi kätevästi pysty niistä kylmäkaapeista noutamaan. Niin sitten sillä se ei onnistunutkaan, elikkä mä jouduin käydä sitten sen kaksi kertaa, että kahella kauppareissulla mä sain ne käytettyä, eli kahella kertaa meni ne lahjakortit.” (Elina)

Muiden siilinjärveläisten haastateltavien tavoin myös Raili oli tyytyväinen Siilinjärven malliin. Hän koki, että lahjakortti oli heidän perheelleen hyvä ratkaisu, kun ruokia ei tarvinnut hakea koululta tai miettiä niiden säilyvyyttä.

”No tää oli, tää Siilinjärven malli aika toimiva. Että siinäkin on sitten oma vai- vansa, että kun Kuopion mallissa, kun niitä ruokia haettiin ja sitten kaikki säily- vyysoongelmat sun muut, että meidän perheessä tämä oli kyllä oikein hyvä rat- kaisu.” (Raili)

5.3 Savonlinnalaisten haastateltavien tulokset

Savonlinnasta haastateltiin yhteensä kolmea eri perhettä, joista yksi perhe oli hyödyntänyt kunnan tukea kouluruokailuun. Savonlinnassa kunnan tukena kouluruokailuun oli ruokatarvi- kekassi, joka tuli hakea koulukuraattorin kautta. Kaikki peruskoululaiset eivät olleet oikeutet- tuja ruokakassiin, vaan sen myöntäminen oli tarvehankintaperusteista. Haastateltavista yksi oli hyödyntänyt kunnan tukea kouluruokailuun ja haki ruokatarvikekassin etäopetuksen ai- kana.

Ensimmäinen haastateltava Savonlinnasta oli neljälapsisen perheen äiti. Perheeseen kuului hänen lisäksi reissutöitä tekevä puoliso, joka oli pääsääntöisesti viikot poissa kotoa, sekä neljä lasta, joista yksi oli täysi-ikäinen, kaksi yläkouluikäistä ja yksi alle kouluikäinen. Ensimmäinen haastateltava Savonlinnasta kulkee tässä tutkimuksessa nimellä Ulla. Ulla jäi itse

pois töistä sairauslomalle pian sen jälkeen, kun etäopetus oli alkanut ja oli näin ollen kotona lasten kanssa. Ullan perhe ei hakenut kunnan ruokatarvikekassia.

Savonlinnan toinen haastateltava oli yksinhuoltajaäiti, jonka perheeseen kuului kolme lasta. Lapsista kaksi oli alakouluikäisiä ja yksi yläkouluikäinen. Savonlinnan toisesta haastateltavasta käytetään tässä tutkimuksessa nimeä Helmi. Helmi opiskeli etäopetuksen ajan itse myös kotoa käsin, ja opinnot painottuivat hänellä ilta-aikaan. Helmi hyödynsi perheineen kunnan tukea kouluruokailuun, ja he hakivat ja saivat koululta ruokatarvikekassin jokaiselle lapselle.

Kolmas haastateltava Savonlinnasta oli nelihenkisen perheen äiti. Perheeseen kuului hänen ja puolison lisäksi kaksi alakouluikäistä lasta. Kolmannesta haastateltavasta käytetään tässä tutkimuksessa nimeä Sari. Sari sai puolisonsa kanssa järjestettyä työt niin, että jompikumpi heistä oli aina kotona, etteivät lapset joutuneet olemaan päivällä kahdestaan. Sari oli usein arkipäivät kotona ja illat töissä, puolisonsa taas toisin päin. Sarin perhe ei hakenut kunnalta tukea kouluruokailuun.

5.3.1 Etäopetuksen aikaisen kouluruokailun toteuttaminen perheissä

Ullan perhe koki, ettei heillä ollut tarvetta ruokatarvikekassille. Ulla oli nähnyt ystävänsä kautta kassin sisällön, ja oli sitä mieltä, että raaka-aineet ja ruuat, joita kassissa oli, eivät olleet heidän perheelleen niin tarpeellisia tai käyttöön tulevia, että ruokakassia olisi tarpeellista hakea. Lisäksi Ulla koki, että koska molemmat lapset olisivat saaneet täysin samanlaiset kassit, olisi heillä ollut osaa ruokatarvikkeista liikaa. Ullan kokemuksen mukaan hänen oli helpompaa suunnitella ruuat kokonaan itse ja näin oli myös helpompaa toteuttaa perheessä osalla ollutta erityisruokavaliota.

Sari taas kertoi, että heidän lastensa koululla olisi voinut jossain vaiheessa myös käydä syömässä. Heidän perheensä lapset eivät kuitenkaan käyneet koululla syömässä, eikä perhe myöskään hakenut ruokatarvikekassia. Sari kertoi, että he olivat sitä mieltä, että ruokatarvikekassi kuuluu heille, joilla on heikompi taloudellinen tilanne.

”No siis olisi ollut mahdollisuus siihen, että koulussa olisi voinut käydä syömässä, ainakin jossain vaiheessa. Ja sitten... En muista, että oliko se sillä tavalla, että sai hakea tai ilmottautua sen ruokapaketin hakemiseen. Me ei sitä haettu tai siihen ilmottauduttu koska ajateltiin, että on muita, jotka sitä tarvihtee meitä enemmän. Me koettiin, että siitä kouluruuasta ei nyt tule meille niin paljoa lisää kustannuksia niin ei sitä sitten käytetty ollenkaan.” (Sari)

Helmin perhe anoi ruokakassia ja heille se myös myönnettiin kunnan toimesta. Ruokakassi oli kaikille lapsille samanlainen eli Helmin perhe sai kolme samanlaista ruokatarvikekassia. Ruokakassi koostui Helmin kertomuksen mukaan muun muassa makaronista, juureksista, perunasta, maidosta ja tonnikalasta. Hänen mukaansa tonnikalaa oli kassissa erityisen paljon. Kassissa ei ollut juuresten lisäksi muita kasviksia, eikä tonnikalan lisäksi muuta proteiinin lähdettä. Helmi ei muistanut oliko kassissa reseptejä mukana, mutta jos niitä oli, ei heidän perheensä hyödyntänyt reseptejä ruuanvalmistuksessa.

Savonlinnalaisten perheissä ruokaa tehtiin lähes joka päivä ja se oli perinteistä kotiruokaa. Erilaiset laatikkoruuat olivat suosittuja jokaisessa perheessä. Ruoanvalmistuksesta vastasivat pääsääntöisesti haastateltavat yksin, mutta joskus myös lapset olivat ruuanvalmistuksessa apuna. Haastateltavista kaikki kertoivat, että usein uutta ruokaa tehtiin illalla ja sitä lämmitettiin sitten seuraavana päivänä lounaaksi tai jatkojalostettiin uudeksi ruuaksi. Kaikkien kokemuksen mukaan ruokaa meni etäkouluaikana paljon.

”Että 700 gramman jauhelihasta ja 400 gramman makaronipussista kun teki makaronilaatikon, niin se riitti yheksi ruokakerraksi, että se on aika suurta se kulu- tus.” (Ulla)

Helmin kertomuksen mukaan ruokatarvikekassista hyödynnettiin raaka-aineita ruuanvalmistuksessa, mutta paljon elintarvikkeita piti hankkia myös kassien tarvikkeiden lisäksi. Eritoten perhe hankki kaupasta kasviksia ja lihaa, joita kassissa ei ollut paljoakaan. Tonnikalaa oli Helmin kokemuksen mukaan hankala saada käytetyksi, koska sitä oli kassissa hyvin paljon, eikä perhe ollut tottunut ennen käyttämään tonnikalaa ruokavaliossaan. Tonnikalasta hän valmisti muun muassa tonnikalapastaa ja salaatteja. Helmi kertoi tonnikalaa löytyvän heidän kaapeistaan edelleenkin.

Savonlinnalaisissa perheissä lapset osallistuivat ruuanvalmistukseen kaikissa perheissä jollain tavoin ja haastateltavat kokivat, että tästä oli apua ruokahuollon ja arjen pyörittämisessä.

”No pääsääntöisesti mie sen ruuan tein, että sitten jos oli edelliseltä päivältä jäänyt iltaruokia niin muksut sitten ne lämmitti sitä ite. Mutta sitten jos niillä olisi ollut jotain kotitaloustunteja tai tälläisiä niin miehän sitten laitoin ne leipomaan tai osallistumaan siihen ruuanlaittoon kyllä niinku miun kaverina. Että aina pakon eessä ne osallistui kun mie sanoin, että nyt on tilanne se, että mie en jaksa. Tai sitten se että jos he eivät osallistuneet siihen niin he vuorostaan kattoivat – (pikuisaruksen) perään että jompikumpi hyöty otettiin irti.” (Ulla)

Helmi kertoi, että osalla hänen lapsistaan oli koulusta tehtäviä, joissa tuli auttaa vanhempaa kotitöissä. Helmi koki, että kaikilla lapsilla olisi voinut olla koulusta tehtäviä, joissa olisi tullut auttaa vanhempaa kodinaskareissa, jotta se olisi ollut tasapuolista kaikkia kohtaan.

”Jonkun verran lapset osallistu kun pyysin. Näillä nuorimmilla saatto olla sellasiakin tehtäviä, että piti niinku auttaa vanhempaa kotona kodinaskareissa ja siitä tulikin sitten vähän kinaa, kun kaikilla ei ollut samalla lailla niitä tehtäviä että sitten tuli sellasta, että miksi tuo ei auta ja mun pitää auttaa. Että siinä ois kiva, että ois ollut vaikka kaikilla sellasia tehtäviä.” (Helmi)

Sarin perheessä lapset otettiin etäopetuksen alusta alkaen mukaan ruuanvalmistukseen, ja totuttu tapa on kantanut tähän päivään asti. Lapset osallistettiin mukaan ruuanvalmistukseen ja muihin kodinhoidollisiin tehtäviin, ja lapset olivat Sarin mukaan innoissaan tästä. Valtion ravitsemusneuvottelukunnan (2019, 11) mukaan lasten osallistaminen ruuanvalmistukseen ja suunnitteluun onkin perhettä yhdistävä voimavara, ja perheiden on hyvä etsiä yhdessä ratkaisuja terveellisen ruokavalion toteuttamiseen kotona. Ullan ja Helmin perheessä myös lapset oli otettu mukaan kodinaskareisiin.

”Mutta meillä tuota itseasiassa otettiin se lasten kanssa osaksi sitä koulupäivää ja tehtiin paljon yhdessä. Ja lapsetkin siitä kyllä innostu ja se on kantanut ihan tä-

hän päivään asti, että haluavat jatkuvasti tehdä lisää itsenäisesti. Ihan siitä suunnittelusta, tekemisestä ja kaikesta lähtien. Jollaintavalla oli joka päivä jotain kotitaloutta, oliko se sitten keittiön siivoamista tai ruuan tekemistä.” (Sari)

Ulla ei kokenut etäkoulun aikaista ruuanvalmistusta ajankäytännöllisesti haastavaksi, vaan kuvasi, että ruokaa on pitänyt tehdä jo ennen etäopetustakin paljon. Näin ollen siihen ei nyt tuntunut menevän sen enemmän aikaa. Helmi koki, että ruuanvalmistus etäopetuksen aikana oli ajoittain ajankäytännöllisesti haastavaa, koska hänellä oli myös omat opiskelut kotona ja lapset tarvitsivat kotona apua koulutehtävien kanssa tiiviisti.

Sari koki, että etäopetuksen aikainen ruuanvalmistus oli ajankäytännöllisesti haastavaa välillä. Sari nosti esiin saman asian kuin osa muistakin haastateltavista, että etäopetus sitoutti paljon vanhemman voimavaroja opetukseen, joka toi ajankäytännöllisiä haasteita.

”No kyllä se aina välillä tuntu siltä. Että ensin kun on päivällä, ei nyt voi sanoa, että opettaja, mutta sen oman vanhemman roolin lisäksi, kun on keittiönjohtaja ja järjestyksenpitäjä. Että vähän vastaavanlaisestihan se oli kuin loma-aikana, mutta kun se jatku niin pitkään ja siinä elettiin sitä arkea niin se ajankäytännöllisesti tuntu raskaammalta se ajatus, kun rahankäytännöllisesti. Että rahankäytännöllisesti se ei ollut niin suuri rasite.” (Sari)

Kaikki Savonlinnan haastateltavat kokivat, että etäopetusaika lisäsi rahanmenoa ruokaan. Kukaan haastateltavista ei osannut arvioida tarkkaa rahamäärää, mutta lisäystä tuli kuitenkin tuntuvasti. Helmi - jonka perhe sai kunnan tarjoaman ruokatarvikekassin - koki, että ruokatarvikekassi auttoi menojen tasaantumisessa, mutta sen lisäksi ruuasta tuli myös lisäkustannuksia. Sari koki, että ruokakustannukset lisääntyivät selkeästi, ja siihen vastattiin suunnittelemalla ruokaostoja tarkemmin. Sari vertasi etäopetuksen aikaa kesäloma-ajan ruokakustannuksiin.

”Kyllä sitä tuli selkeesti, mutta siinäkin sitten tehtiin vähän normaalia enemmän suunnitelmallisuutta ja mietintää noihin kauppareissuihin niin. Kyllä olihan se selkeesti, niinku se kesäloma-aikanakin. Että kyllähän sen selkeesti huomasi, että lisäänty.” (Sari)

5.3.2 Lasten ravitseminen etäopetuksen aikana

Savonlinnassa jokaisella haastateltavalla oli erilaiset kokemukset ravitsemuksessa tapahtuneista muutoksista. Ulla koki, että heidän lastensa ravitseminen muuttui positiivisempaan suuntaan, koska lapset söivät kotona paremmin kuin koulussa saadessaan itse vaikuttaa syötävään ruokaan. Tämä sama kokemus oli myös osalla Siilinjärven haastateltavista ja yhdellä kuopiolaisella haastateltavalla.

”Se että tuota kouluruokailussa saatto käydä niin että he tulivat tosi nälkäsinä koitiin että koulussa oli tosi paha ruokaa että tätähän ei tullut nyt sitten. Kun he saivat ite nyt pitkälti vaikuttaa siihen, että mitä syyään ja mitä tehhään.” (Ulla)
Että ehkä positiiviseen suuntaan muuttui? (Haastattelija) ”Nojoo, kyllä minä ainakin pitäisin sitä positiivisena.” (Ulla)

Helmi ei osannut sanoa tuliko ravitsemuksessa muutoksia, mutta oli sitä mieltä, että jos lasten koulupäivän aikainen lounas olisi ollut vain ruokatarvikekassin varassa, olisi muutos ollut ravitsemuksellisesti huonompaan suuntaan. Syyksi tälle Helmi kertoi ruokatarvikekassin puutteellisuuden kasviksissa.

”No aika vaikea kysymys, että jos ois pelkästään niistä niistä kassin raaka-aineista koonnu sen ruuan niin se ois voinu jäädä vähän vajaaksi se ruoka kun ei siinä oikeen ollu mitään salaatteja tai tällästä.” (Helmi)

Sarin perheessä pyrittiin siihen, ettei lasten ravitsemuksessa tapahtuisi muutoksia huonompaan suuntaan etäopetuksen aikana, mutta Sari koki, ettei kotona pystytty tekemään yhtä monipuolista ruokaa kuin koulussa olisi ollut tarjota. Tästä syystä Sari tunsu, että heidän perheessään tuli etäopetuksen aikana ravitsemuksellisesti muutoksia huonompaan suuntaan.

”No pyrittiin siihen, että ei se ainakaan huonompaan suuntaan menisi. Että eihän se ihan niin monipuolinen tietenkään ollut, kun kouluruokailu ois ollu. Siellä on kuitenkin enemmän erilaisuutta ja enemmän, vaikka sanotaan salaattivaihtoja, erilaisia päivittäin. Pyrittiin siihen, että se pysyis samana, mutta ehkä enemmän sinne vähän huonompaan suuntaan sitten.” (Sari)

5.3.3 Tyytyväisyys kunnan tarjoamaan tukeen ja kehitysideat

Savonlinnalaisista haastateltavista Ulla ja Helmi olivat tyytyväisiä kunnan tarjoamaan tukeen, mutta molemmat olisivat kehittäneet sitä eri tavoin. Helmi olisi kaivannut ruokatarvikepakettiin enemmän kasviksia ja lihoja. Ulla taas oli sitä mieltä, että ruokatarvikepaketissa oli liikaa ei-neksiä, joita hän ei halunnut lastensa syövän.

”Myö ei sitä ruokakassia hyötykäytetty ollenkaan, koska mie en ite ollu kovin tyytyväinen siihen tavallaan,- -, niinkun kun tavallaan ne kassit oli rakennettu aina yhtä lasta kohden ja sitten mitä nyt katoin nuita kavereiden sun muitten niin sieltä saatto tulla monta litraa maitoa ja pääsääntöisesti kaikki oli valmis-, tai einesruokia. Mie en jotenkin henkilökohtaisesti siihen einesruokapuoleen... Oishan se varmasti ollut helppo, niinkun lastenkin vaan lämmittää se ruoka, mutta tavallaan toinenkin vaihtoehto ois ollut siihen hyvä. Että minun mielestä ois ollut hyvä, vaikka sellanen lahjakortti mitä Siilinjärvellä on saatu. Et koska sillä pystytään kattamaan se perheen ruokailutilanne ja ruokatottumukset, että mitenkä hyö syö. Että kun meillä on paljon vähennetty sitä valmis- ja einesruokapuolta niin se ei tuntunu miusta hyvältä vaihtoehdolta.” (Ulla)

Sari nosti esiin ongelmallisuuden kunnan tarjoamassa ruokatarvikepaketissa siitä, että tuki ei ollut automaattisesti tarkoitettu kaikille kunnan peruskoululaisille. Ruokatarvikepaketin annettiin ymmärtää kuuluvan kunnan viestinnän puolelta vain heikoimmassa asemassa oleville lapsiperheille (Savonlinnan kaupunki 2020).

”Ei se ehkä ihan riittävä ollut. Että se ois voinut olla automaattisesti kaikille koulu-laisille jonkinlainen paketti, ja sitten heille, jotka tarvitsevat enemmän niin ois ollut vielä vaikka jotain valmiita ruokia ja näin. -- Omalta kohdaltani ei ollut sitä kynnystä hakea sitä ruokapakettia, vaikka annettiin ehkä ymmärtää, että se on heikommissa asemassa oleville perheille, mutta voin kuvitella, että monessa perheessä on ollut sellaista, että niin kun ei ilkeä hakea sitä, että tulee se häpeä siinä. Että sitten jos miettii, että toisissa perheissä taas se, että on lapsia, joissa se kouluruoka on ollut lapsen ainut lämmin ateria. Että tällaisissa tapauksissa se ei ole varmastikaan ollut riittävä.” (Sari)

Kysyttäessä haastateltavilta ajatusta etäopetuksen aikaisen kouluruokailun järjestämisestä tulevaisuudessa, mietteet toteutustavoista vaihtelivat. Helmi oli sitä mieltä, että ruokakassi olisi hyvä tapa kouluruokailun toteuttamiseen, mutta sitä voisi muokata sisällöltään paremmaksi lisäämällä kasviksien ja lihan määrää.

Ulla koki, että heidän tilanteessaan lahjakortti olisi voinut olla toimiva, mutta nosti esiin myös huolen perheistä, joissa voisi olla riski siihen, että lahjakortti menisi muuhun, kun lapsen ruokaan. Näissä perheissä hänen mielestään olisi parempi, jos toteuttamistapana olisi ruokakassi, jotta varmistuttaisiin siitä, että lapsi saa jotain syötävää. Ulla oli sitä mieltä, ettei hän haluaisi hakea valmiita ruoka-annoksia koululta, koska se sitouttaisi vanhempien voimavaroja liiaksi, kun ruoka-annosten hakua tulisi suunnitella ja järjestellä. Einesruuat eivät hänen mielestään olisi myöskään toimiva ratkaisu, koska hän koki, että annokset olivat turhan pieniä ja ravintoarvoiltaan heikohkoja.

”Mie ehkä lähtisin siihen lahjakorttipuolelle, mutta toki se tuo isoja riskejä... Sanotaan niinku sellasissa ongelmaperheissä. Et missä on jottain muita ongelmia kun perusasiat niin sanotusti. Että sitten se lahjakortti käytetään johonki muuhun ja ne lapset jää edelleen ilman sitä kouluruokaa, tai terveellistä ruokaa. Että puolensa ja puolensa on tuossakin niin kun siinä ruokapakettissa mikä tuli, tai minkä ne jakoivat. Että olihan siinä paljon makaronia ja sellasta, että saivat siitä jotain lapset syötäväkseen. Mutta mie en ainakaan usko siihen, että valmisruoka haettais sieltä koululta. Ihan sen takia että se lisää taas huomattavasti sitä vanhempien ajankäytön suunnittelua ja järjestämistä et kun se on se tietty aika. Niinhän se tais olla tuossa ruokapaketin haussakin, mutta se ei oo niin helposti pilaantuvaa. Että siitä syystä se ruokapaketti on ollut paljon näppärämpi. Ja sitten jos miettii sitä, että eihän ne valmisruoka-annokset kovin isoja oo, mutta oisko se sitten laskettu jotenkin sitten. Minä uskon, että meidän perheessä ois käyny niin, että meidän lapsi ois syöny yhdeltä istumalta sen parin päivän ruuat. Ainakin tuolla ruokakulutuksella, mitä 15-vuotias poika kuluttaa.- . Että sellasesta pienestä einesateriasta ois tullut vaan vihaiseksi. Että jos nyt aattelee, että se eines-

ruoka maksaa sen pari euroa niin jos sen saman määrän laittaa niihin raaka-aineisiin rahana niin sillähän ois saanut huomattavasti enemmän ja ehkä jopa hieman terveellisempiä ruokia.” (Ulla)

6 Pohdinta

Tutkielman viimeisessä luvussa esitellään tutkielman tulokset yhteenvetona. Tuloksia peilataan tutkimuskysymyksiin sekä aikaisempaan tutkimustietoon. Viimeisempänä esitetään johtopäätökset. Johtopäätöksistä siirrytään luotettavuuden ja jatkotutkimusideoiden käsittelyyn ja viimeinen alakappale pohtii tutkielman merkityksellisyyttä ajankohtaisessa kontekstissa.

6.1 Yhteenveto tuloksista ja johtopäätökset

Alla olevissa kappaleissa kootaan yhteen tutkielman kannalta keskeisimmät tulokset.

6.1.1 Kokemukset kouluruokailun toteuttamisesta etäopetuksen aikana

Tuloksissa oli eroavaisuuksia kuntien kohdalla erityisesti kouluruokailun toteuttamisessa perheiden sisällä. Kuopiolaisten haastateltavien tuloksissa nousi esille eroja siilinjärveläisten ja savonlinnalaisten tuloksiin verrattaessa, koska Kuopiossa oli käytössä valmiiden lounaspakettien haku, jota kaikki kuopiolaiset haastateltavat hyödynsivät jossain määrin. Kun kuopiolaiset eivät hakeneet ruokaa koululta, tehtiin perheissä isompia määriä ruokia illalla, josta riitti syötävää lapsille seuraavan koulupäivän aikaista ruokailua varten. Kuopiolaiset täydensivät koululta haettua ruokaa lisukkeilla, koska koululta haettu lounas sisälsi vain lämpimän aterian ilman lisukkeita. Osassa haastatteluista nousi esiin Kuopion lounaspakettien heikko laatu ravitsemuksellisesti tai sen maittavuuden suhteen. Haastatteluissa nostettiin esiin myös se, ettei Kuopion lounaspaketti sisältänyt lisukkeita. Kuopion lounaspaketit eivät antaneet mallia täysipainoisesta ja ravitsevasta kouluruuasta. Tämän yhteydessä tuleekin pohtia, onko kaikissa perheissä täydennetty kouluruokaa lisukkeilla, kuten haastateltavien perheiden kohdalla, vai jäivätkö osa kuopiolaisista peruskoululaisista etäkoulun aikana ilman täysipainoista ja ravitsevaa kouluruokaa. Poikkeusolojen myötä kunnilla ei ollut velvollisuutta tarjota täysipainoista kouluruokaa.

Siilinjärveläisten ja savonlinnalaisten kohdalla taas kouluruokailun toteuttaminen perheissä oli melko samankaltaista. Ruokaa tehtiin isoja määriä, ja usein samaa ruokaa syötiin vähintään kahtena eri ruokailuhetkenä. Siilinjärveläisten ja savonlinnalaisten perheissä suosittiin laatikoruokia ja keittoja, joita oli helppo tehdä isompia määriä ja lämmittää seuraavana päivänä lounaaksi. Lisäksi vastauksissa korostui ruokasuunnittelun osalta se, että valmistettavat ruuat valittiin sen mukaan, mitä lapset tykkäsivät syödä. Ekströmin (2007, 214-215) mukaan lapsilla onkin huomattava vaikutus siihen, mitä vanhemmat ostavat perheelleen kaupasta. Puoli-valmisteita käytettiin ruuanvalmistuksen apuna erityisesti siilinjärveläisten haastateltavien perheissä. Kouluruokailun koettiin etäopetuksen aikana lisäävän ajankäyttöä ruuanvalmistukseen, ja varsinkin niissä perheissä, joissa oli useampi lapsi ja vanhemmat olivat töissä, oli tilanne koettu ajoittain hyvinkin haastavaksi. Ajankäytön lisääntymisen lisäksi yhtä haastateltavaa lukuun ottamatta kaikki haastateltavat olivat kokeneet, että kunnan tuesta huolimatta etäopetus lisäsi ruokakustannuksia perheissä.

Jokaisen haastateltavan perheissä kouluruuan valmistaminen tai hankkiminen oli useimmiten kokonaan perheen äidin vastuulla. Lapset auttoivat ikänsä mukaan perheen äitiä kouluruuan valmistamisessa ja kahdessa perheessä, joissa oli vain yksi yläkouluikäinen lapsi, olivat lapset myös itse valmistaneet ruokaa koulupäivien aikana. Sosiaali- ja terveysministeriön (2018) teettämän tasa-arvobarometrin mukaan 64 prosenttia suomalaisista naisista on useimmiten vastuussa ruuanlaitosta. Tämän tutkielman mukaiset tulokset ovat huomattavasti korkeampia STM:n barometriin verrattuna, koska kaikissa haastateltavissa perheissä naiset olivat useimmiten vastuussa kouluruuan valmistamisesta tai sen hankkimisesta. YK:n, eli United Nationsin (2020, 9–11) tekemän selvityksen mukaan naisten tekemä palkaton hoitotyö, johon laskeetaan kuuluvaksi myös kodinhoidolliset työt ja ruuanvalmistus onkin lisääntynyt eksponentiaalisesti koronaviruspandemian aikana. Kaikissa savonlinnalaisissa perheissä lapset olivat osallistuneet ruuanvalmistukseen ja kodinhoidollisiin tehtäviin. Näissä perheissä oli myös vanhempi kotona läsnä, joka voi osaltaan vaikuttaa siihen, että osallistuneisuus oli suurempaa kuin muissa perheissä, koska vanhempi pystyi ohjata lapsia paikan päällä kotitöihin.

6.1.2 Peruskoululaisten lasten ravitsemus etäopetuksen aikana

Ravitsemukselliset muutokset oli koettu jokaisessa perheessä hieman eri tavoin. Kahdessa perheessä oli koettu, että lasten ravitsemus muuttui etäopetuksen aikana parempaan suuntaan, koska lapset söivät kotona paremmin kuin koulussa, jossa kouluruoka ei aina lapsille maistunut. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (2019) teettämän kouluterveyskyselyn mukaan peruskoulun 8.- ja 9. luokkalaisista 36,5 prosenttia jätti koululounaan syömättä vähintään kerran viikossa. Neljässä perheessä oli koettu, että etäopetus ei muuttanut lasten ravitsemusta, koska perheet huolehtivat lasten riittävästä ravitsemuksesta etäopetuksen aikana esimerkiksi täydentämällä koululta haettua lounaspakettia. Loput haastateltavat, eli neljä perhettä olivat kokeneet, että etäopetuksen myötä lasten ravitsemuksessa tuli muutoksia jossain määrin huonompaan suuntaan. Syitä, joita nostettiin ravitsemuksen muutokselle huonompaan suuntaan, oli kotona tarjottavien koulupäivän aikaisten lounaiden yksitoikkoisuus, puolivalmiiden tai valmisruokien käyttö, sekä kasvisten käytön väheneminen. Yhdysvalloissa tehdyn tutkimuksen mukaan 47 prosenttia perheistä ilmoitti, että koronaviruspandemia lisäsi prosessoitujen ruokien käyttöä perheissä (Adams ym. 2020).

Haastateltavat, jotka kertoivat lasten ravitsemuksen muutoksista huonompaan suuntaan etäopetuksen aikana, olivat sitä mieltä, etteivät he pystyneet tarjota kotona yhtä monipuolista ruokaa kuin koulussa lapsille olisi tarjottu. Valmisruokien ja puolivalmiiden käyttö koettiin myös osassa perheistä lasten ravitsemusta heikentäväksi tekijöiksi, vaikkakin Valtion ravitsemusneuvottelukunnan (2019, 11) mukaan puolivalmiita ja eineksiä käyttämällä voi päästä yhtä terveelliseen ruokavalioon kuin alusta alkaen itse ruuan valmistamalla. Tässä tulee kuitenkin ottaa varsinkin einesten kohdalla huomioon erityisesti suolan määrä. Niissä perheissä, joissa oli koettu ravitsemuksellisia muutoksia huonompaan suuntaan etäopetuksen aikana, oli kuitenkin pyritty siihen, ettei muutoksia tulisi, mutta oman jaksamisen, taloudellisen tilanteen tai ajankäytännöllisten haasteiden myötä muutoksia tuli. Ahtiainen ym. hanke-työryhmän (2020) tutkimuksen mukaan 57 prosenttia alakouluikäisten vanhemmista olikin tuntenut stressin lisääntymistä lapsen poikkeusolon koulunkäynnistä ja siihen liittyvien poikkeusolojen vuoksi. Yläkouluikäisten vanhemmista stressin lisääntymistä oli kokenut 42 prosenttia.

6.1.3 Kehitysideat kouluruokailun toteuttamiseen etäopetuksen aikana

Haastateltavista erityisen tyytyväisiä kouluruokailun toteuttamiseen etäopetuksen aikana olivat siilinjärveläiset, jotka kaikki kokivat, että lahjakortti oli paras ratkaisu etäopetuksen aikaisen kouluruokailun toteuttamiseen. He kuvailivat olleensa positiivisesti yllättyneitä kunnan tarjoamaan tukeen, ja että he arvostivat kunnan elettä tarjota avustusta kouluruokailun toteuttamiseen. Lahjakortti koettiin hyvänä ratkaisuna, koska ruokaa ei tarvinnut hakea erikseen koululta ja se oli helppo käyttää niihin elintarvikkeisiin, joita perheissä oli totuttu ostamaan. Kehitysideaksi yhdessä perheessä nousi lahjakortin osalta se, että sen olisi voinut käyttää myös verkosta tehtäviin ruokaostoksiin. Keskon (2020) mukaan keväällä 2020 ruuan verkkokauppaostokset lisääntyivät koronapandemian myötä jopa 800 prosenttia entisestään. Tämä olisi kin pitänyt ottaa huomioon lahjakortin myöntäjiltä, koska nyt niiden perheiden, jotka hoitivat ruokaostoksensa verkossa, tuli lahjakortin takia mennä ruokakauppaan.

Seuraavaksi eniten tyytyväisyyttä kunnan tapaan toteuttaa kouluruokailu ilmaisivat kuopiolaiset, mutta kunnan malli sai myös heiltä kritiikkiä varsinkin hakuaikojen ja ruokien maittavuuden, sekä ravitsemuksellisen sisällön puolelta. Positiiviseksi nostettiin Kuopion mallissa se, että jos kouluruuan haki koululta, ei vanhempien tarvinnut valmistaa lounasta lapsille, vaan lapset saattoivat itse vain lämmittää ruuan. Savonlinnalaisten haastateltavien keskuudesta tuli eniten kritiikkiä kunnan mallia kohtaan. Koska kunnan tarjoama tuki, eli peruselintarvikkeita sisältämä ruokakassi oli rajattu vain heikoimmassa asemassa oleville lapsiperheille, ei siitä ollut niillä perheillä, joissa kassia ei haettu, omakohtaista kokemusta ja näin ollen heillä ei ollut kokemusta sen riittävydestä kouluruokailun toteuttamiseen etäopetuksen aikana. Yksi haastateltava nosti myös esiin häpeän, jota voi tuntea ruokakassin hakemisesta, koska sen oli annettu ymmärtää olevan tarkoitettu vain heikoimmassa asemassa oleville lapsiperheissä. Voi ollakin hankalaa määrittää oman perheen kohdalla sitä kuuluuko perhe kaikista heikoimmassa asemassa oleviin perheisiin.

Haastateltavat toivat esiin useita eri kehitysideoita kouluruokailun järjestämiseen etäopetuksessa. Varsinkin kuopiolaiset työssä käyvät haastateltavat olisivat toivoneet, että haku olisi ollut iltapäivällä tai illasta, koska ruuan haku tuotti välillä ongelmia. Haussa ei ollut otettu yhtäläisesti huomioon kaikkia perheitä, sekä vanhempien erilaisia työskentelyaikoja. Lisäksi

lounaspakettiin olisi toivottu aterian lisukkeita, kuten maitotaloustuotetta ruokajuomaksi, leipää, levitettä, sekä kasvislisäkettä. Tällöin lounaspaketti olisikin ollut Valtion ravitsemusneuvottelukunnan (2017) on antaman kouluruokasuosituksen mukainen täysipainoinen ateria. Nyt Kuopion jakama lounaspaketti oli tämän suosituksen, sekä perusopetuslain (628/1998) 31 § 2 momentin vastainen, vaikkakin todettujen poikkeusolojen myötä tästä asetuksesta voitiin poiketa. Yksi kuopiolaisista haastateltavista olisi ottanut lounaspaketin sijaan lahjakortin tai ruokatarvikepaketin.

Savonlinnalaisista kehitysideoita tuli ruokatarvikepaketin sisältöön, joka olisi saanut olla monipuolisempi. Ruokatarvikepaketti koettiin hyväksi tavaksi etäopetuksen aikaisen kouluruokailun järjestämiseen, mutta myös lahjakorttia pohdittiin yhtenä toteuttamistapana. Savonlinnalaisista haastateltavista kuitenkin kaksi pohti myös lahjakortin varjopuolia ja sitä, osattaisiinko kaikissa perheissä käyttää se niin, että lapsille hankittaisiin lahjakortilla ravitsevia elintarvikkeita. Tästä syystä he päätyivät siihen ratkaisuun, että ruokatarvikekassi olisi parempi vaihtoehto kouluruokailun toteuttamiseen, koska näin varmistettaisiin se, että kaikilla lapsilla olisi kotona jotain syötävää. Myös yksi siilinjärveläisistä haastateltavista pohti lahjakortin oikeaoppista käyttämistä. Haastatteluissa nousi useasti esiin se, että kuntalaiset olivat tyytyväisiä siihen, ettei kunnan tukea kouluruokailuun ollut koostettu einesruuista kuten osassa, tutkielman ulkopuolelle jääneissä kunnissa on ollut tapana.

Nykyiseen lainsäädäntöön (perusopetuslaki 628/1998) tehdyn väliaikaisen muutoksen 20 a §, mukaan lahjakorttia tai rahaa ei voida antaa vastineeksi koululounaasta, vaan kaikille oppilaille on annettava myös etäopetuksessa maksuton ateria. Huoltajan suostumuksella voidaan antaa korvaavaksi tuotteeksi ruoka-tarvikekassi. Tämän tutkielman tutkimustulosten ja nykyisen lainsäädännön myötä etäopetuksessa oleville oppilaille olisi hyvä tarjota Kuopion mallin mukainen valmis ruoka-annos, jonka voisi hakea lähikoululta laajempina aikaväleinä niin, että haku olisi mahdollista myös heille, jotka eivät pysty hakemaan ruoka-annosta 8:30-10:30 välisellä ajalla. Tähän voisi olla ratkaisuna myös esimerkiksi ruokakauppojen käyttämät kylmät noutokaapit, jolloin noutoajat ruoka-annoksille voisivat olla laajemmat, eikä haussa syntyisi kontakteja. Ruoka-annosten ravitsemuksellista riittävyttä ja maittavuutta pitäisi tarkastella kriittisesti annoksia kehittäessä. Olisi myös hyvä, että annos sisältäisi myös lisukkeet niin,

että koululounas olisi täysipainoinen. Poikkeusaikana koululounaan täysipainoisuudesta voidaan kuitenkin Opetushallituksen (2021c) mukaan joustaa. Kukaan kuopiolaisista haastateltavista ei ilmaissut negatiivisia tunteita sitä kohtaan, että ruoka-annoksia sai useamman kerralla, joten tätä jakotapaa tulisi myös jatkossa noudattaa. Dunn ym. (2020) tieteellisen artikkelin mukaan Yhdysvalloissa Etelä-Carolinassa, jossa 15 prosenttia koululaisista asuu maaseudulla, on etäopetuksen aikana jaettu oppilaille jopa 5 päivän annoksia kerrallaan. New Yorkissa ja Michiganissa taas ruoka-annosten haku on järjestetty koulubussipysäkeiltä tai annoksia on toimitettu kotiin. Voisiko Suomessakin olla yhtenä ratkaisuna annosten jakelu bussipysäkeille?

6.2 Johtopäätökset

Johtopäätöksinä voidaan todeta, että kaikki kuntalaiset olivat suhteellisen tyytyväisiä oman kunnan tarjoamaan tukeen koskien etäopetuksen aikaista kouluruokailua, ja vain harva haastateltavista vaihtaisi täysin toiseen toteuttamistapaan. Kehittämistä löytyi jokaisesta toteuttavasta ja perheiden kokemukset olivat kouluruokailusta etäopetuksen aikana perhe- ja työskentelymuodoista johtuen hyvin erilaisia. Samoja kokemuksia löytyi erityisesti ajankäytön kokemuksista, sekä ravitsemuksellisista muutoksista. Rahanmeno lisääntyi etäopetuksen myötä yhtä perhettä lukuun ottamatta kaikissa perheissä. Osassa perheistä lapset olivat lahjakortin myötä pohtineet koululounaan kustannuksia. Perheet, jotka kokivat rahanmenon lisääntymistä etäopetuksen myötä, kokivat myös ajankäytännöllisiä haasteita kouluruuan hankkimisessa tai valmistamisessa. Erityisen vahvaksi ajankäytännölliset haasteet kokivat siilinjärveläiset. Tässä tulee ottaa myös huomioon se, että siilinjärveläisistä vain yksi vanhempi oli poissa töistä etäopetuksen ajan, kun taas savonlinnalaisista perheissä, joissa kouluruoka valmistettiin myös itse kotona, oli kaikissa perheissä yksi vanhempi koko etäopetuksen ajan kotona.

Kaikki haastateltavat olivat kokeneet etäopetuksen aikaisen kouluruokailun toteuttamisen jollain tavalla haastavaksi, vaikkakin eroja siinä, mitkä asiat oli koettu raskaaksi, löytyi paljon. Osalla se oli työn ja ruuanlaiton yhdistäminen, osalla lasten koulunkäynnin ja ruuanvalmistuksen yhdistäminen ja toisilla taas kouluruuan haku koettiin haastavaksi. On positiivista huo-

mata, ettei kukaan haastateltavista kokenut, että lapsen ravitsemukseen olisi tullut huomattavia muutoksia negatiiviseen suuntaan, vaan muutokset pysyivät pieninä. Tämän tutkielman tulosten pohjalta voidaan siis todeta, että oppilaiden ruokaturva toteutui myös etäkoulun aikaisessa kouluruokailussa. Kouluruokailulle asetetut kasvatukselliset tavoitteet eivät kuitenkaan toteutuneet etäkoulun aikaisessa kouluruokailussa samalla tavalla, kuin niiden tulisi toteutua koulussa tapahtuvassa kouluruokailussa.

Monet haasteltavista nostivat esiin poikkeusajan ja sen, että tilanne vaati sopeutumista kailta ja täten kuntien ratkaisut kouluruokailun toteuttamiseen olivat ymmärrettäviä. Sopeutuminen näkyikin monen haastateltavan kohdalla. Töitä oli järjestetty uudelleen tai töistä oli jääty kokonaan pois etäopetuksen aikana, koska oli huoli siitä, etteivät lapset pärjäisivät keskenään kotona. Etäopetus, ja koronapandemia vaati jokaiselta sopeutumista ja uusien toimintatapojen sisäistämistä. Yksi haastateltava kiteytti hyvin kevään 2020 tunnelmat kommenttiinsa etäopetuksesta.

”Että olihan se aika lailla sellasta... ihmeellisesti siitä kyllä selvittiin. - - että se oli koronakevät.” (Ulla)

6.3 Tutkielman luotettavuus

Kvalitatiivisen tutkimuksen luotettavuutta voidaan arvioida monella eri tavoilla. Tutkijan tulisi pyrkiä objektiivisuuteen ja pohtia eettisiä kysymyksiä läpi tutkielman teon. Ihmisiin kohdistuvissa tutkimuksissa tulee noudattaa hyvää tutkimuskäytäntöä. Tähän liittyy olennaisesti tutkittavan henkilön itsemääräämisoikeuden, sekä ihmisarvon kunnioittaminen. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2009, 20.) Tässä tutkielmassa jokaisen tutkittavan ihmisarvoa ja itsemääräämisoikeutta on kunnioitettu tutkijan parhaan mahdollisen tiedon ja taidon mukaan. Tutkittavien anonymiteettiä on suojeltu koko tutkimusprosessin ajan moitteettomasti ja esimerkiksi tutkittavien ammatit, lasten koulut, sekä tarkat iät on häivytetty pois tutkielmasta, jottei haastateltavia voida tunnistaa. Eettisiä kysymyksiä on pohdittu tutkielman teon aikana niin ohjaajan, kuin opponentinkin kanssa.

Hyvällä tieteellisellä käytännöllä tarkoitetaan tiedeyhteisön toimintatapojen mukaan toimimista. Näitä ovat huolellisuus, tarkkuus ja rehellisyys. Lisäksi tutkimus tulee suunnitella ja raportoida yksityiskohtaisesti. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2009, 20–22.) Tutkielma on toteutettu huolellisesti ja tarkasti, eikä sitä ole tehty kiireessä. Tutkimusprosessi aloitettiin tutkimusaiheen mietinnällä kesällä 2020 ja tutkimussuunnitelma kirjoitettiin syksyllä 2020. Haastattelut toteutettiin marras-tammikuussa 2020-2021 ja tutkimuksen raportointia on tehty tammikuusta 2021 lähtien lähes päivittäin huolellisuutta noudattaen. Tutkija on omasta mielestään toiminut koko tutkimusprosessin ajan ehdottoman rehellisesti. Hyvän tutkimuskäytännön mukaisesti tutkittavilta pitää saada suostumus tutkimukseen osallistumiselle ja tutkittavalle tulee antaa tiedot tutkimuksen kulusta. Näin toimimalla pyritään estämään tutkittavien manipulointi. (Emt., 20-22). Tutkielmassa haastateltaville annettiin kaikki oleellinen tieto tutkimuksesta ([LIITE 1](#)) ennen haastattelun aloittamista. Lisäksi jokaiselta tutkittavalta kysyttiin suostumus tutkimukseen ennen haastattelun aloittamista, ja vasta suostumuksen saamisen jälkeen aloitettiin haastattelun nauhoittaminen. Tutkielman analyysiprosessi on kuvattu tarkasti niin, että tutkielman raportista selviää se, kuinka tutkielmassa esitetyt tulokset on saatu. Tutkielman analyysiprosessin etenemistä voi tarkastella analyysikappaleen lisäksi analyysitaulukosta ([LIITE 2](#)).

Objektiivisuudella tarkoitetaan sitä, että tutkimuskohdetta- ja ilmiötä tarkastellaan kaukaa, ikään kuin sivustakatsojana. Täydellistä objektiivisuutta ei voi saavuttaa, koska jokaisen ihmisen, myös tutkijan tapaan hahmottaa ilmiötä ja elämää liittyy useita erilaisia kokemuksia, joiden kautta ilmiötä tulkitaan. Tämä tulee tunnistaa tutkimusprosessin aikana niin, että tutkija pyrkii parhaansa mukaan tiedostamaan omat asenteensa ja uskomuksensa, jotta ne eivät ohjailisi tutkimusta. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2009, 24.) Tutkija ei itse ole tutkimuskohteena olevan ilmiön kohderyhmää ja näin ollen pystyi katsomaan tutkittavaa ilmiötä suhteellisen objektiivisesti. Kuitenkaan täyttä objektiivisuutta ei voi inhimillisistä syistä saavuttaa ja tutkijan tulkintoihin tutkittavasta aiheesta vaikuttaa se, miten tutkija näkee sosiaalisen todellisuuden.

Tutkielman validiteettia, eli pätevyyttä voidaan arvioida pohtimalla sitä, että kuinka tutkijan tulokset tutkittavasta aiheesta rakentuvat tutkimusaineiston pohjalta ja miten ne raportoidaan (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2009, 25). Tässä tutkielmassa käytettiin raportoinnissa runsaasti sitaatteja, joilla johtopäätökset ja tulosten raportointi perusteltiin. On mahdollista,

että joku toinen tutkija tekisi samasta aineistoista erilaisia päätelmiä, ja tutkielmasta saadut tulokset ovat aina kontekstuaalisia. Kontekstuaalisuus liittyy myös siihen, vastaavatko haastateltavat täysin rehellisesti haastattelussa esitettyihin kysymyksiin. Haastatteluissa saatujen vastauksien osalta tutkija joutui pohtimaan sitä, että vaikuttiko tutkijan opiskeluala haastateltavien tapaan vastata tiettyihin, esimerkiksi ravitsemuksesta esitettyihin kysymyksiin. Olisiko haastattelukysymyksiin saatu erilainen vastaus, jos haastattelijana olisi ollut esimerkiksi anonyymi henkilö?

Tästä tutkielmasta saadut tulokset ovat suuntaa antavia, eikä niitä voida yleistää pienen otannan myötä. Tutkielman tarkoituksena oli kuvata etäkoulun aikaista kouluruokailua perheissä, sekä vertailla eri kuntien toteutustapoja etäkoulun aikaiseen kouluruokailuun. Näihin tutkimuskysymyksiin tutkielma vastasi hyvin. Voidaan pohtia, että olisiko tutkielmalla saatu yleislettävimpiä tuloksia, jos tutkielma olisi rajattu koskemaan vain yhtä kuntaa tai vain ala- tai yläkouluikäisten perheitä. Rajausta olisi voinut tehdä myös huoltajien työskentelytilanteen osalta, koska tutkimuksen tulosten perusteella näyttää siltä, että tilanteen kokemuksissa oli paljon eroja sen suhteen, miten perheen vanhemmat olivat työskennelleet etäopetuksen aikana. Koska aihe oli kuitenkin uusi, eikä sitä ole ennen tutkittu oli rajausta erityisen haastavaa tehdä. Tämä haastoi myös tutkimustulosten vertaamisen aikaisempiin tutkimustuloksiin, koska aihetta ei ole ennen tutkittu.

Savonlinnalaisten kokemukset ruokatarvikekassista jäivät tässä tutkielmassa suppeiksi, koska tutkielmaan ei saatu kuin yksi haastateltava, joka oli hyödyntänyt kunnan tuen kouluruokailuun. Toisaalta savonlinnalaisten kohdalta saatiin kokemuksia nyt myös niiltä perheiltä, jotka eivät kokeneet olevan oikeutettuja kunnan tarjoamaan ruokatarvikekassiin, koska kassi oli rajattu tarkoitettuksi vain heikoimmassa asemassa oleville lapsiperheille. Tämä tutkielma antaa kehukset sille, kuinka aihetta tulisi tulevaisuudessa tutkia, ja miten sitä tulisi rajata. Kvalitatiivinen toteutustapa oli oivallinen avaamaan aihetta, ja tämän kvalitatiivisen tutkielman pohjalta voisi lähteä rakentamaan kyselylomaketta kvantitatiiviseen tutkimukseen.

6.4 Jatkotutkimusaiheita

Koska etäkoulun aikaista kouluruokailua on tutkittu äärimmäisen vähän, on mahdollisuuksia jatkotutkimukselle paljon. Aihetta tulisi tutkia laajemmin ja monipuolisemmin, ja olisi mielenkiintoista tutkia esimerkiksi vain perheitä, joissa vanhemmat ovat olleet etätöissä tai vain perheitä, joissa lapset ovat olleet koulupäivän aikana kotona ilman huoltajaa. Kuten edellisessä luvussa tuli ilmi, voisi tätä uutta aihetta lähestyä tämän kvalitatiivisen tutkielman tulosten pohjalta seuraavaksi kvantitatiivisesti, jotta saataisiin yleistettävimpiä tuloksia. Kuntaliiton toimesta aihetta voisi tutkia kvantitatiivisesti kyselylomakkeella ja näin voisi selvittää sitä, mikä olisi kuntalaisten mielestä toimivin tapa kouluruokailun järjestämiseen etäopetuksen aikana.

Tämän tutkielman olisi voinut toteuttaa myös mixed methods tutkimusmenetelmällä, joka olisi ollut oivallinen tapa uuden ilmiön tutkimiselle. Tällöin metodina olisi voinut toimia QUAL -> QUAN metodi, jossa tämän kvalitatiivisen aineiston pohjalta olisi luotu strukturoitu kyselylomake. Kronologisessa järjestyksessä etenevä tutkimus on yksinkertaisempi ja helpompi toteuttaa yhden tutkijan toimesta (Clark & Ivankova 2016, 122). Näin ollen tätä metodologiaa olisi voinut käyttää myös Pro gradu tutkielmassa. Kvantitatiivisella kyselylomakkeella voitaisiin selvittää laajemmin kouluruokailun hankkimiseen ja valmistamiseen liittyvien tehtävien jakautumista, sekä eriarvoistumiseen liittyviä ulottuvuuksia koskien kuntien eri toteutustapoja kouluruokailuun etäopetuksen aikana. Kouluruokailua voisi tutkia myös kokonaisuutena poikkeusaikana ja pohtia sitä, miten kouluruokailulle asetetut kasvatukselliset tavoitteet ovat toteutuneet koronavirustilanteen aikana. Tämän yhteydessä voisi pohtia myös kestävästä ruokakasvatuksesta toteutumista.

Jatkotutkimusaiheena voisi olla myös vastuun jakautuminen perheissä koronaviruspandemian aikana. Tämän tutkielman tulokset osoittivat, että naiset ottivat enemmän vastuuta perheen arjen pyörittämisestä koronaviruspandemian aikana. YK:n tekemän kartoituksen (2020, 9–11) naisten kotitalouksissa tehtävä palkaton työ on lisääntynyt huomattavasti koronaviruspandemian myötä. Tätä aihetta tulisi tutkia laajemmin myös Suomessa.

6.5 Lopuksi

Tälläkin hetkellä, Maaliskuussa 2021 suurin osa suomalaisista yläkouluista on etäopetuksessa ja myös etäopetuksen aikaisesta kouluruokailusta on keskusteltu mediassa. MTV Uutiset (2021) nosti uutisessaan esiin keskustelun, jota on käyty etäkoulun aikaisesta kouluruokailusta. Uutisessa selvisi, että monet helsinkiläiset ovat olleet pettyneitä kaupungin tapaan järjestää kouluruokailu yläkoululaisille etäopetuksen aikana ja kaupunkilaisilla on ollut huoli lapsista, joille kouluruoka voi olla päivän ainut lämmin ateria. Yle Uutisten (2021) artikkelissa taas pohdittiin ruoka-annosten ravintoarvoja ja annosten riittävyttä korvaamaan kasvavan nuoren koululounas. Lisäksi artikkelissa nostettiin esiin ruuan haun ongelmallisuus koronatilanteessa.

Vaikka koronaviruspandemia on kestänyt jo yli vuoden, ja ensimmäisen kerran etäopetukseen siirryttiin vuosi sitten, puuttuu Suomesta edelleen yhtenäiset toimintatavat etäkoulun aikaisen kouluruokailun toteuttamiseen. Tämä asettaa kuntalaiset eriarvoiseen asemaan ja on huolestuttavaa, että Suomessa voi edelleen olla tilanteita, joissa peruskoululainen lapsi jää ilman kouluruokaa etäopetuksen takia. Tulevaisuudessa aihetta tulisi tutkia lisää, koska poikkeusoloissa toteutettu kouluruokailu on koskettanut lähestulkoon jokaista suomalaista lasta ja lapsiperhettä. Kyseessä on aihe, jota enemmän tutkimalla voitaisiin saada yleistettävissä olevia tutkimustuloksia. Laajempien tutkimustulosten pohjalta etäopetuksen aikaiseen kouluruokailuun voitaisiin luoda selkeät toimintatavat, jotka eivät asettaisi oppilaita eriarvoiseen asemaan, vaan jokaisella olisi yhtäläinen mahdollisuus saada koulupäivän aikana maksuton ateria.

Kouluruokailun tarkoitus on monitasoinen: sillä on merkittävä rooli kuluttajataitojen kehittämisenä, sekä kulttuuri-, ympäristö-, ja tapa-, sekä tasa-arvokasvatuksessa. Lisäksi kouluruokailu kehittää ruokaosaamista ja ruokatajua. (Valtion ravitsemusneuvottelukunta 2017, 8-11) Päätäjien ja opetuksen järjestäjien tulisi olla tietoisia tästä myös poikkeusaikana. Kotitaloustieteillä on suuri rooli kouluruokailun kehittämisessä normaalioloissakin, mutta rooli on korostunut entisestään poikkeusaikana. Etäopetuksen aikainen kouluruokailu yhdistää kotitalouden tärkeitä elementtejä yhdeksi kokonaisuudeksi. Etäkoulun aikaisessa kouluruokailussa perhe,

koti, ja kouluruoka edustavat yhtä kokonaisuutta. Tästä syystä aihe on erittäin merkityksellinen kotitaloustieteelle ja sen tutkimista tulisi jatkaa myös tulevaisuudessa. Etäopetus ei välttämättä poistu yhteiskunnastamme koskaan, ja tämä tutkielma tuottaa erittäin hyödyllistä tietoa etäopetuksen aikaisesta ruokahuollon järjestämisestä perheissä. Etäopetukseen liittyvässä keskustelussa on keskitytty lähinnä opetukseen, ja kouluruokailun järjestäminen on jäänyt harmillisen vähälle huomiolle. Oikeus ravitsevaan ja maksuttomaan kouluruokailuun pitäisi turvata jokaiselle oppilaalle myös poikkeusaikana.

Lähdeluettelo

Adams, E., Caccavale, L., Smith, D., & Bean, M. 2020. Food Insecurity, the Home Food Environment, and Parent Feeding Practices in the Era of COVID-19. *Obesity* (Silver Spring, Md.), 28(11), 2056–2063. <https://doi.org/10.1002/oby.22996> [luettu 16.3.2021]

Ahtiainen, R., Asikainen, M., Heikonen, L., Hotulainen, R., Lindfors, P., Lindgren, E., Lintu-
vuori, M., Oinas, S., Rimpelä, A. & Vainikainen, M-P. 2020. Koulunkäynti, opetus ja hyvin-
vointi koulu yhteisössä koronaepidemian aikana: Ensitulokset. https://tuhat.helsinki.fi/ws/portafiles/portal/141903720/Raportti_ensituloksista_elokuva_2020.pdf [luettu 27.1.2021]

Aluehallintovirasto. 2020a. Tiedotteet 2020. Kuntakysely: Lähes puolet kunnista järjestää
kouluruokailua kaikille halukkaille, käytännössä isoja eroja kuntien välillä.
[https://www.avi.fi/web/avi/-/kuntakysely-lahes-puolet-kunnista-jarjestaa-kouluruokailua-kai-
kille-halukkaille-kaytannoissa-isoja-eroja-kuntien-valilla](https://www.avi.fi/web/avi/-/kuntakysely-lahes-puolet-kunnista-jarjestaa-kouluruokailua-kai-
kille-halukkaille-kaytannoissa-isoja-eroja-kuntien-valilla) [luettu 20.10.2020]

Aluehallintovirasto. 2020b. Tiedote. Kysely: Kouluruokailun järjestämisessä etäopetuksessa
eroja. <https://avi.fi/tiedote/-/tiedote/69895103> [luettu 28.11.2020]

Clark, Plano, V. L. & Ivankova, N. V. 2016. Mixed methods research : a guide to the field. Los
Angeles: Sage. (5), 105-134

Dunn, C., Kenney, E., Fleischacker, S., & Bleich, S. 2020. Feeding Low-Income Children
during the Covid-19 Pandemic. *The New England Journal of Medicine*, 382(18), e40–e40.
<https://doi.org/10.1056/NEJMp2005638> [luettu 16.3.2021]

Eduskunta. 2018. Eduskunta turvallisuuden tekijänä: Miten ruokaturva varmistetaan muuttu-
vassa ilmastossa? [https://www.eduskunta.fi/FI/tiedotteet/Sivut/eduskunta-turvallisuuden-teki-
jana-ruokaturva.aspx](https://www.eduskunta.fi/FI/tiedotteet/Sivut/eduskunta-turvallisuuden-teki-
jana-ruokaturva.aspx) [luettu 10.3.2021]

Ekström, K.M. 2007. Parental consumer learning or 'keeping up with the children', *Journal of
Consumer Behaviour*, 6, 203-217. [luettu 1.3.2021]

Kesko. 2020. Miten ruuan verkkokauppa muuttui koronan vaikutuksesta?

<https://www.kesko.fi/media/uutiset-ja-tiedotteet/uutiset/2020/miten-ruuan-verkkokauppa-muuttui-koronan-vaikutuksesta/> [luettu 9.3.2020]

Kuntaliitto. 2020. Kouluruokailu koronaepidemian aikana. <https://www.kuntaliitto.fi/ajankoh-taista/2020/kouluruokailu-koronaepidemian-aikana> [luettu 14.11.2020]

Kuopion kaupunki 2020. Uutiset. Päivitettyä tietoa koululounaan jakelun järjestämisestä 3.4.2020. <https://www.kuopio.fi/-/paivitettya-tietoa-koululounaan-jakelun-jarjestamisesta-3-4-2020> [luettu 1.3.2021]

MTV Uutiset. 2021. Etäopetukseen siirtyvien koululaisten ruokailu kuumentaa tunteita Helsingissä – "Voi olla lapsen ainoa lämmin ateria". <https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/etaopetukseen-siirtyvien-koululaisten-ruokailu-aiheuttaa-kuumia-tunteita-helsingissa-kaupunki-vastaa-tama-on-ollut-valtava-urakka/8082782#gs.v6vw6m> [luettu 10.3.2021]

Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2020. Hallitus on todennut yhteistoiminnassa tasavallan presidentin kanssa Suomen olevan poikkeusoloissa koronavirustilanteen vuoksi. [luettu 20.10.2020]

Opetushallitus. 2020. Kouluruokailun historiaa. <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/kouluruokailun-historiaa> [luettu 14.10.2020]

Opetushallitus. 2021a. Perusopetuksen järjestäminen 1.1.2021 alkaen.

<https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/perusopetuksen-jarjestaminen-112021-alkaen> [luettu 28.1.2021]

Opetushallitus. 2021b. Kouluruokailu kuuluu kaikille. <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/kouluruokailu-kuuluu-kaikille> [luettu 11.4.2021]

Opetushallitus. 2021c. Perusopetus. <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/perusopetus> [luettu 21.1.2021]

Perusopetuslaki 1998/628. Annettu Helsingissä 21.8.1998. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628> [luettu 14.10.2020]

Rauma A-L. 2004. Kotitaloustiede on nuori ihmistiede. Teoksessa Tutkiva opettajankoulutus – taitava opettaja. Jorma Enkenberg, Erkki Savolainen & Pertti Väisänen (toim.). Savonlinnan opettajakoulutuslaitos 2004. <http://sokl.uef.fi/verkkojulkaisut/tutkivaope/rauma.htm> [luettu 22.1.2021]

Risku-Norja, H. 2012. Ruoka: oppimisen edellytys ja opetuksen voimavara. Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti.

Ruokavirasto. 2021. Perusopetus. <https://www.ruokavirasto.fi/teemat/terveytta-edistava-ruokavalio/ravitsemuksella-hyvinvointia/varhaiskasvatus-ja-koulu/perusopetus/> [luettu 1.3.2021]

Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. [luettu 26.10.2020]

Saaranen-Kauppinen, A., Puusniekka A. 2009. Menetelmäopetuksen tietovaranto KvaliMOTV. <https://courses.helsinki.fi/sites/default/files/course-material/4453723/kvalitatiivisten%20menetelmien%20verkko-oppikirja.pdf> [luettu 10.3.2021]

Savon Sanomat. 2020. "Tämä on tosi hieno kädenojennus kaupungilta koululaisten perheille" – Kouluruoan jakelu alkoi Kuopiossa. <https://www.savonsanomat.fi/paikalliset/2716519> [luettu 2.3.2021]

Savonlinnan kaupunki. 2020. Kaupunki jakaa ruokakasseja vähävaraisille perheille. https://www.savonlinna.fi/ajankohtaista/26789/kaupunki_jakaa_ruokakasseja_vahavaraisille_perheille [luettu 26.10.2020]

Siilinjärven kunta. 2020. Kunnan perusopetuksen koulujen ja päiväkotien esiopetuksen kouluruokailun järjestäminen 18.3.–30.5.2020. <https://www.siilinjarvi.fi/ajankohtaista/kunnan-perusopetuksen-koulujen-ja-paivakotien-esiopetuksen-kouluruokailun-jarjestaminen-18-3-30-5-2020/> [luettu 26.10.2020]

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2018. Tasa-arvobarometri 2017. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/160920/STM_08_2018_Tasa-arvobarometri%202017_net.pdf?sequence=4&isAllowed=y [luettu 9.3.2021]

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2017. Kouluterveyskysely 2017 ja 2019. Perustulokset, nuoret 2017 ja 2019. https://sampo.thl.fi/pivot/prod/fi/ktk/ktk1/summary_perustulokset2?alue_0=236041&mittarit_0=200537&mittarit_1=200264&mittarit_2=199627&vuosi_0=v2017&kouluaste_0=161293# [luettu 9.3.2021]

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2019. Koulu- ja oppilaitosruokailu. <https://thl.fi/fi/web/elintavat-ja-ravitsemus/ravitsemus/ruokapalvelut/koulu-ja-oppilaitosruokailu> [luettu 2.3.2021]

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2020a. Koronavirus COVID-19. <https://thl.fi/fi/web/infektio-taudit-ja-rokotukset/taudit-ja-torjunta/taudit-ja-taudinaiheuttajat-a-o/koronavirus-covid-19> [luettu 19.10.2020]

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2020b. Koululaisten ravitsemuksen turvaaminen koronaepidemian aikana. <https://thl.fi/fi/web/elintavat-ja-ravitsemus/ajankohtaista/koululaisten-ravitsemuksen-turvaaminen-koronaepidemian-aikana> [luettu 27.1.2021]

Tilastokeskus. 2019. Esi- ja peruskouluopetus 2019. https://www.stat.fi/til/pop/2019/pop_2019_2019-11-14_fi.pdf [luettu 21.1.2021]

Tilastokeskus. 2021. Käsitteet. Perhe. <https://www.stat.fi/meta/kas/perhe.html#tab1> [luettu 21.1.2021]

Tuomi, J., Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Uudistettu laitos. Helsinki: Tammi 2018.

United Nations. 2020. UN Policy Brief: The Impact of COVID-19 on Women. <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/policy-brief-the-impact-of-covid-19-on-women-en.pdf> [luettu 16.3.2021]

Valtion ravitsemusneuvottelukunta. 2017. Syödään ja opitaan yhdessä -kouluruokailusuositus. <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131834/Syo%20a6%30aada%20a6%30aaa%20a6%30aan%20ja%20opitaan%20yhdessa%20a6%30aa%20korjattu%205.2017%20WEB.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [luettu 19.10.2020]

Valtion ravitsemusneuvottelukunta. 2019. Syödään yhdessä -ruokasuositukset lapsiperheille. [https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/137459/URN ISBN 978-952-343-254-3.pdf?sequence=1&isAllowed=y](https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/137459/URN%20ISBN%20978-952-343-254-3.pdf?sequence=1&isAllowed=y) [luettu 28.1.2021]

Van Lancker, P. 2020. COVID-19, school closures, and child poverty: a social crisis in the making. The Lancet. Public Health, 5(5), e243–e244. [https://doi.org/10.1016/S2468-2667\(20\)30084-0](https://doi.org/10.1016/S2468-2667(20)30084-0) [luettu 2.2.2021]

Vierula, H. 2020. Mikä pandemia iskee seuraavaksi? Lääkärilehti, 36/2020 vsk 75 s. 1748 – 1750. <https://www.laakarilehti.fi/ajassa/ajankohtaista/mika-pandemia-iskee-seuraavaksi/> [luettu 15.3.2021]

WFP. World Food Programme. 2021. Global Monitoring of School Meals During COVID-19 School Closures. <https://cdn.wfp.org/2020/school-feeding-map/> [luettu 2.2.2021]

Yle uutiset. 2020a. Kuopio alkaa jakaa etäopetuksessa oleville peruskoulujen oppilaille ruokapaketin kahdesti viikossa. <https://yle.fi/uutiset/3-11285189> [luettu 20.10.2020]

Yle uutiset. 2020b. Etäoppilaiden kouluruoan jakaminen on aiheuttanut närää Kuopiossa – nyt uusi ohje linjaa, että oppilas voi hakea lounaan myös itse. <https://yle.fi/uutiset/3-11290217> [luettu 20.10.2020]

Yle uutiset. 2020c. Etäkoululaisten lounaspakettien suosio yllätti Kuopiossa, sen vuoksi jake-lupisteitä lisätään. <https://yle.fi/uutiset/3-11289250> [luettu 1.2.2021]

Yle uutiset. 2021. Koulun ruokalista lupasi puuroa, marjakiisseliä, tuorejuustoa ja vihanneksia – tällainen annos tuli: "Olen syönyt, mitä kotoa on löytynyt". <https://yle.fi/uutiset/3-11832370>
[luettu 13.3.2021]

LIITTEET

LIITE 1

Haastattelurunko

Olen 5. vuoden kotitaloustieteen opiskelija Itä-Suomen Yliopistosta ja teen Pro Gradu tutkielmani koskien etäkoulun aikaista kouluruokailua. Tutkielmani kulkee nimellä ”Perheiden kokemuksia etäkoulun aikana järjestetystä kouluruokailusta Itä-Suomen alueella”. Haastattelussa kysytään kysymyksiä viime keväästä 2020 liittyen etäkouluun ja etäkoulun aikaiseen kouluruokailuun. Tutkittavat kunnat ovat Kuopio, Siilinjärvi ja Savonlinna. Tutkimuksessa haastateltavan anonymiteetti säilytetään läpi tutkimuksen, eikä vastaajia voi tunnistaa. Haastattelu nauhoitetaan ja tämän jälkeen se litteroidaan, lopuksi nauhoite poistetaan laitteista ja pilvipalveluista. Haluatko siis osallistua tutkimukseen ja annatko luvan sille, että haastateluasi käytetään tutkimuksen teossa?

1. Ketä perheeseesi kuuluu (kotona asuvat)? Kertoisitko myös heidän iät?
2. Miten etäkoulu sujui teidän perheessänne?
3. Olitko itse/oliko puolisoasi etäkoulun aikana etätöissä?
4. Kerrotko kuntasi mallin kouluruokailuun etäkoulun aikana?
5. Kuka vastasi pääasiassa koulupäivän aikaisesta ruuanlaitosta etäkoulun aikana? Monelta ruoka valmistettiin? Minkä tyyppisiä ruokia valmistitte?
6. Oliko ruuanvalmistus ajankäytännöllisesti haastavaa?
7. Koetteko, että etäkoulu lisäsi perheenne rahan menoa ruokaan? Jos kyllä, minkä verran?
8. Kuopio: Miten kouluruoka haettiin koululta? Koitteko, että ruoka-annos oli ravitsemuksellisesti riittävä?
9. Osallistuivatko lapset ruuanvalmistukseen? Millä tavoin?
10. Koitteko, että etäkoulu lisäsi kotona tehtäviä kodintöitä? Ruuanvalmistusta ja siihen liittyvää siivousta? Millä tavoin?
11. Koetteko, että peruskoululaisen lapsen ravitsemus muuttui merkittävästi etäkoulun aikana? Jos kyllä, niin hyvään vai huonoon suuntaan? Miten se muuttui?
12. Siilinjärvi: Mitä elintarvikkeita hankitte kunnan tarjoamalla lahjakortilla?

13. Koitteko, että kunnan tarjoama tuki kouluruokailun toteuttamiseen oli riittävä? Miten sitä olisi voinut kehittää?
14. Jos tulevaisuudessa joudutaan etäopetukseen ja kouluruokailu toteutetaan myös poikkeuksellisella tavalla, mikä mielestäsi olisi toimiva keino järjestää kouluruokailu? Miksi olet tätä mieltä?
15. Haluatko kertoa vielä vapaamuotoisesti perheenne kokemuksia etäkoulusta ja etäkoulun aikaisesta kouluruokailusta?

LIITE 2

Esimerkki analyysitaulukoista

Esimerkki analysoinnin etenemisestä alakysymyksen: Tuliko perheen lasten ravitsemukseen muutoksia etäopetuksen aikana? kohdalla. Tarkasteltavana kuopiolaiset haastateltavat.			
Sitaatit	Pelkistetyt ilmaukset	Alaluokat	Yläluokat
<p>"No ei kyllä muuttanut."</p> <p>Joo, elikkä ei niinku tullut siihen paljoa muutoksia? (Haastattelija)</p> <p>"Joo."</p>	<p>Ei muutoksia ravitsemukseen.</p>	<p>Ei muutoksia</p>	<p>Ravitsemuksessa ei tapahtunut muutoksia.</p>
<p>"No mä luulen että se oli parempi nyt kotona kun se on niin eri asia syödä kotona kun koulussa kun siellä koulussa ei oo aina niin mieluista ruokaa ja tuota sillä tavalla siellä ei voi valita. Kun meillä on sillä tavalla näitä erityislapsia ja sillä tavalla ruokarajoitteisia jotka on yliherkkiä eri asioille niin se jos me halutaan</p>	<p>Ravitsemus oli parempi etäopetuksen aikana. Lapset eivät aina syöneet koulussa hyvin. Kotona tehtiin hyväksi havaittuja ruokia, joita valmistettiin usein.</p>	<p>Ravitsemus muuttui parempaan suuntaan, koska lapset eivät syöneet aina koulussa kouluruokaa.</p>	<p>Ravitsemus muuttui parempaan suuntaan etäopetuksen aikana.</p>

<p>syödä kotona samaa ruokaa niin se pyörii aika pienellä ööm.. niin että ei oo hirveenä niitä vaihtoehtoja niin niitä sitten valmistetaan hyvinkin usein. Niitä hyväksi havaittuja ruoka-annoksia mitä sitten mielellään syövät. Mutta sitten koulussa taas pari kertaa viikossa sattuu semmonen ruoka mitä syövät. Että luulen, että söivät paremmin kun mitä koulussa olisivat syöneet.”</p>			
<p>”No en usko kyllä että se muuttui yhtään mihinkään suuntaan. Että kyllä hän söi sen samankaltaisen aterian kun sillon kouluajanakin. Että sitä sitten täydennettiin kotona, sitä koulusta haettua ateriaa.”</p>	<p>Ravitsemuksessa ei tapahtunut muutoksia. Lapsi söi kotona samankaltaisen aterian kuin olisi syönyt koulussakin. Annosta täydennettiin kotona lisukkeilla.</p>	<p>Ei muutoksia ravitsemukseen, koululta haettua annosta täydennetty.</p>	<p>Ravitsemuksessa ei tapahtunut muutoksia.</p>

Esimerkki analysoinnin etenemisestä alakysymyksen: Tuliko perheen lasten ravitsemukseen muutoksia etäopetuksen aikana? kohdalla. Tarkasteltavana siilinjärveläiset haastateltavat.			
Sitaatit	Pelkistetyt ilmaukset	Alaluokat	Yläluokat
”No ei, että mä tein aina tai töitten jälkeen tein aina päivällisen ja silleesti että ei. Tai silleesti eihän ne mitään hampurilaisia siellä koulussa syö. Joo niinku näin.”	Ei merkittäviä muutoksia ravitsemukseen. Joskus kotona ravitsemuksellisesti heikompaa (hampurilaiset) ruokaa.	Pieniä muutoksia ravitsemukseen, muttei merkittäviä.	Hieman muutoksia ravitsemukseen.
No varmasti se muuttui sillä tavalla, että jos vaikka miettii että kuinka paljon erilaisia salaatteja on koulussa en mä pystynyt sellasiin. Tai että ei ollut varaa sellaseen kun ois pitänyt ostaa niin hirveesti erilaisia kasviksia ja sitten myös se (ruoka) oli	Muutoksia ravitsemukseen. Kotona tehty ruoka ei ollut niin monipuolista. ja kasvisten osuus oli pienempi.	Muutos yksitoikkoi- sempaan ruokaan, jossa ei ollut niin paljon kasviksia.	Muutoksia ravitsemuksellisesti huomompaan suuntaan.

<p>myös aika paljon yksipuolisempaa kun ei pystynyt tekemään. Että saatettiin monta päivääkin syödä samoja ruokia. Että kyllä se varmasti oli myös niinku ykstoikkosempaa se ruokailu.”</p>			
<p>”Vaikea kysymys... Kyllä se varmaan muutti vähän yksipuolisemmaksi kun koulussa on kuitenkin monipuolisempaa se ruoka, mutta toisaalta koulussakin syödään puolivalmista yhtälailla aikapaljon. Että hyvin harva koulu-ruoka on alusta loppuun asti itse tehty. Ite oon aika innostunut noista kasvien syömisestä aina että kyllä lapset syövät paljon, että jos ei ollut salaatteja niin sitten tosiaan kuorittiin porkkanat. Että siinä</p>	<p>Ei osaa suoraan sanoa. Voi olla, että ruoka oli joskus yksipuolisempaa, mutta toisaalta kotona lapset söivät paremmin kuin koulussa.</p>	<p>Muutoksia molempiin suuntiin riippuen tilanteesta.</p>	<p>Pieniä muutoksia ravitsemukseen.</p>

<p>varmaan määrällisesti tuli sen saman verran mitä koulusakin ois tullut. Sitä mä mietin, että voi olla, että lapset söivät paremminkin koska siinä piti kuitenkin lasten ehdoilla valita ne ruuat, että mitä ne syövät. Että koulussa voi kuitenkin olla sitten sellasia ruokia mitä nämä kun ovat aika valikoivia ruokailijoita niin eivät sitten syö, tai että nyt he ainakin söivät. Että koulussa jos on sellasta ruokaa mistä eivät tykkää niin syövät ihan sen minimin. Sitten sitä vertasin ystävien kanssa, kun jostain sai sen ruokapussin missä oli niitä eineksiä oliko se nyt Joensuussa missä oli se meidän ystäväperhe</p>			
--	--	--	--

<p>niin siellä oli sellainen kassi mikä oli täynnä valmisaterioita että luojan kiitos meillä ei ollut tuolasta. Että meillä sai itse valita sen että mitä ne ruuat sitten on.”</p>			
<p>”No ei, minun mielestä ei tullut muutoksia ravitsemukseen. Että vähän erilaistahan se ruoka oli, mutta jos katotaan ravitsemusarvallisesti mukaan niin eiköhän se pysynyt aikalailla samanlaisena. Että tästä voi kiertoteitse sanoa sen, että minä ainakin itse sen minkä ymmärrän, niin arvostan sitä kouluruokailua mikä koulussa järjestetään.”</p>	<p>Ruoka oli erilaista, mutta ravitsemusarvallisesti yhtä hyvää kuin kouluruoka.</p>	<p>Ruokaan tuli muutoksia, mutta ravitsemus pysyi samana.</p>	<p>Ei muutoksia ravitsemukseen.</p>

Esimerkki analysoinnin etenemisestä alakysymyksen: Tuliko perheen lasten ravitsemukseen muutoksia etäopetuksen aikana? kohdalla. Tarkasteltavana savonlinnalaiset haastateltavat.

Sitaatit	Pelkistetyt ilmaukset	Alaluokat	Yläluokat
<p>"Noh, näkkäri jäi poikkeen (naurua). Se että tuota kouluruokailussa saatto käydä niin että he tulivat tosi nälkäsinä kotiin että koulussa oli tosi paha ruokaa että tätähän ei tullut nyt sitten. Kun he saivat ite nyt pitkälti vaikuttaa siihen, että mitä syyään ja mitä tehään."</p> <p>Että ehkä positiiviseen suuntaan? (Haastattelija)</p> <p>"Nojoo, kyllä minä ainakin pitäisin sitä positiivisena."</p>	<p>Ravitsemus muuttui positiiviseen suuntaan, koska lapset eivät aina syöneet koulussa hyvin. Kotona ruoka maistui paremmin kuin koulussa.</p>	<p>Ravitsemus muuttui positiiviseen suuntaan, kotona syötiin paremmin kuin koulussa.</p>	<p>Ravitsemus muuttui paremmaksi</p>
<p>"No aika vaikea kysymys, että jos ois pelkästään niistä niistä kassin raaka-aineista koonnu sen</p>	<p>Ei osaa täysin sanoa, mutta jos ruoka olisi koottu vain ruokatarvike kassin kautta, olisi muutos</p>	<p>Ei osaa sanoa. Kassin tarveaineilla muutos olisi ollut huonompaan suuntaan.</p>	<p>Ei vastausta. Kassin tarveaineilla muutos olisi ollut huonompaan suuntaan.</p>

<p>ruuan niin se ois voinu jäädä vähän vajaaksi se ruoka kun ei siinä oikeen ollu mitään salaatteja tai tällästä.”</p>	<p>ollut huonompaan suuntaan.</p>		
<p>”No pyrittiin siihen, että ei se ainakaan huonompaan suuntaan menisi. Että eihän se ihan niin monipuolinen tietenkään ollut, kun koulurokailu ois ollu. Siellä on kuitenkin enemmän erilaisuutta ja enemmän, vaikka sanotaan salaattivaihtoja, erilaisia päivittäin. Pyrittiin siihen, että se pysyis samana, mutta ehkä enemmän sinne vähän huonompaan suuntaan sitten.”</p>	<p>Muutos huonompaan suuntaan, koska kotona ei ollut mahdollista tarjota niin monipuolista ruokaa ja erilaisia salaattivaihtoehtoja.</p>	<p>Muutos yksitoikkoi- sempaan ruokaan, jossa ei ollut niin paljon kasviksia.</p>	<p>Muutoksia ravitsemuksellisesti huonompaan suuntaan.</p>

LIITE 3

TIETEELLISEN TUTKIMUKSEN TIETOSUOJASELOSTE

Laatimispvm: **26.10.2020**

Tietosuojaseloste sisältää ne tiedot, jotka tulee kertoa tutkittaville käsiteltäessä henkilötietoja tieteellisessä tutkimuksessa. Informointivelvoitteesta säädetään EU:n yleisen tietosuoja-asetuksen (EU 2016/679) artikloissa 12 – 14. Henkilötietoja ovat sellaiset tiedot, joiden perusteella henkilö voidaan tunnistaa suoraan tai välillisesti esimerkiksi yhdistämällä yksittäinen tieto johonkin toiseen tietoon, joka mahdollistaa tunnistamisen.

Tietosuojaselosteen avulla voidaan huolehtia rekisterinpitäjän osoitusvelvollisuudesta. Osoitusvelvollisuus on keskeinen periaate tietosuoja-asetuksessa ja tarkoittaa, että rekisterinpitäjän on pystyttävä osoittamaan noudattavansa tietosuojalainsäädäntöä. Tietosuojaseloste voi toimia myös pohjana tutkittaville annettavan informaation laatimiseen.

Tutkimuksen nimi

Perheiden kokemuksia etäkoulun aikana järjestetystä kouluruokailusta Itä-Suomen alueella

Tutkimuksen rekisterinpitäjä

Sirja-Sofia Kokkonen sirjak@student.uef.fi

Tutkimuksen osapuolet ja vastuunjako

Sirja-Sofia Kokkonen (tutkija), Graduohjaaja: Sanna Talvia Opponoija: Mirka Kurkela

Tutkimuksen vastuullinen johtaja tai siitä vastaava ryhmä

Sirja-Sofia Kokkonen

Tutkimuksen suorittajat

Sirja-Sofia Kokkonen

Tietosuojavastaavan yhteystiedot

Tutkimuksessa ei käsitellä arkaluonteisia tietoja

Yhteyshenkilö henkilötietojen käsittelyyn liittyvissä asioissa

Sirja-Sofia Kokkonen sirjak@student.uef.fi

Tutkimuksen luonne ja kestoaika

Kertatutkimus

Seurantatutkimus

Tutkimuksen kestoaika (kuinka kauan henkilötietoja käsitellään): 30.4.2021 saakka

Henkilötietojen käsittely tutkimuksen päättymisen jälkeen: ♂

- Henkilötietoja sisältävä tutkimusaineisto hävitetään
- Henkilötietoja sisältävä tutkimusaineisto arkistoidaan
- ilman tunnistetietoja
- tunnistetiedoin

Mihin aineisto arkistoidaan ja miten pitkäksi aikaa:

Mikä on henkilötietojen käsittelytarkoitus?

Henkilötietojen käsittelyn tarkoitus on yleinen etu ja tarkemmin tieteellinen tutkimus.

Tutkimuksen tarkoituksena on kuvata perheiden kokemuksia etäkoulun aikana järjestetystä kouluruokailusta.

Millä perusteella henkilötietoja käsitellään?

Henkilötietojen käsittely edellyttää aina laista löytyvää käsittelyperustetta. Tässä tutkimuksessa käsittelyperuste ^Q on:

- yleistä etua koskeva tehtävä/rekisterinpitäjälle kuuluvan julkisen vallan käyttö, tarkemmin:
- tieteellinen tai historiallinen tutkimus tai tilastointi
- tutkimusaineistojen ja kulttuuriperintöaineistojen arkistointi
- rekisterinpitäjän tai kolmannen osapuolen oikeutettujen etujen toteuttaminen
mikä oikeutettu etu on kyseessä:
- rekisteröidyn suostumus ^Q
- rekisterinpitäjän lakisääteisen velvoitteen noudattaminen
säädökset:

Tutkimuksessa käsitellään erityisiä henkilötietoryhmiä koskevia henkilötietoja tai rikostuomioihin ja rikokomuksiin liittyviä henkilötietoja ^Q. Niiden käsittelylle tarvittava erityisperuste on:

- yleisen edun mukainen arkistointitarkoitus, tieteellinen tai historiallinen tutkimus, tilastointi
- rekisteröidyn suostumus
- tärkeä yleinen etu koskeva syy lainsäädännön nojalla
- kansanterveyteen liittyvä yleinen etu

Mitä henkilötietoja tutkimusaineisto sisältää?

Työskentelivätkö huoltajat etäopetuksen aikana etänä, perheen koko.

Mistä lähteistä henkilötietoja kerätään?

Henkilötietoja kerätään tutkimukseen seuraavista lähteistä:

- Suoraan tutkimukseen osallistuvilta
- Haastattelu
- Videointi
- Sähköinen kyselylomake (eLomake tai vastaava)
- Postissa lähetettävä kyselylomake
- Muu tapa, mikä:
- Muualta kuin tutkimukseen osallistuvilta, mistä ja mitä tietoja:

Tutkittavalla ei ole velvollisuutta toimittaa tarvittavia henkilötietoja, osallistuminen on vapaaehtoista

Tietojen siirto/luovuttaminen tutkimusryhmän ulkopuolelle

Tietoja ei siirretä tai luovuteta tutkimusryhmän ulkopuolelle

Tietojen siirto/luovuttaminen EU:n tai ETA:n ulkopuolelle

Tietoja ei siirretä tai luovuteta EU:n tai ETA:n ulkopuolelle

Automatisoitu päätöksenteko

Tieteellisessä tutkimuksessa henkilötietojen käsittelyä ei käytetä osallistujia koskevaan päätöksentekoon.

Henkilötietojen suojauksen periaatteet

Tutkimuksen osalta on tehty eettinen ennakoarviointi:

Kyllä

Puoltavan lausunnon antanut tutkimuseettinen toimikunta:

Ei

Tietojärjestelmissä käsiteltävät tiedot on suojattu seuraavasti:

käyttäjätunnuksella salasanalla käytön rekisteröinnillä kulunvalvonnalla (fyysinen tila)

muulla tavoin, miten:

Pseudonymisointi ja anonymisointi:

Tieteellisessä tutkimuksessa on tarpeellista säilyttää tutkimusaineistot, jotta tutkimustulokset voidaan verifioida ja jo kerättyjä tutkimusaineistoja voidaan käyttää jatkotutkimukseen ja uusiin tieteellisiin tutkimuksiin. Tutkimusaineistot anonymisoidaan tai pseudonymisoidaan aina, kun se on mahdollista.

Tutkimustulokset julkaistaan siinä muodossa, ettei yksittäinen henkilö ole yleisesti tunnistettavissa.

Erityistapauksissa esim., kun haastatellaan kuvataiteilijoita heidän teoksistaan, voi olla perusteltua ilmaista tekijät.

Tässä tutkimuksessa:

- Aineisto anonymisoidaan aineiston perustamisvaiheessa (kaikki tunnistetiedot poistetaan täydellisesti, jotta paluuta tunnisteelliseen tietoon ei ole eikä aineistoon voida yhdistää uusia tietoja)
- Suorat tunnistetiedot poistetaan aineiston perustamisvaiheessa (pseudonymisoitu aineisto, jolloin tunnistettavuuteen voidaan palata koodin tai vastaavan tiedon avulla ja aineistoon voidaan yhdistää uusia tietoja)
- Aineisto analysoidaan suoraan tunnistetiedoin, koska (peruste suorien tunnistetietojen säilyttämiselle):

Suojatoimet arkaluonteisten tietojen osalta:

- Tutkimussuunnitelma
- Tutkimuksen vastuhenkilö, kuka:
- Henkilötietoja käsitellään ja luovutetaan vain tutkimustarkoituksiin ja toimitaan siten, että tiettyä henkilöä koskevat tiedot eivät paljastu ulkopuolisille
- Tutkimuksen osalta on tehty tietosuojan vaikutustenarviointi

Tutkimukseen osallistuvan oikeudet ja niiden mahdollinen rajoittaminen

Rekisteröidyllä on tietosuoja-asetuksen mukaan oikeus:

tarkastaa itseään koskevat tiedot

pyytää tietojensa oikaisemista

vaatia tietojensa poistamista (ei sovelleta, jos käsittelyperuste on lakisääteinen tehtävä tai yleisen edun mukainen tehtävä)

vaatia henkilötietojensa käsittelyn rajoittamista

vastustaa henkilötietojensa käsittelyä

pyytää itse toimittamiensa henkilötietojen siirtämistä rekisterinpitäjältä toiselle

peruuttaa antamansa suostumus, mikäli henkilötietojen käsittely perustuu suostumukseen

olla joutumatta automaattisen päätöksenteon kohteeksi

tehdä valitus Tietosuojavaltuutetun toimistoon, mikäli rekisteröity katsoo, että häntä koskevien henkilötietojen käsittelyssä on rikottu voimassa olevaa tietosuojalainsäädäntöä

Rekisteröity voi käyttää oikeuksiaan ottamalla yhteyttä tutkimuksen yhteyshenkilöön tai tietosuojavastavaan. Lisätietoja rekisteröidyn oikeuksista antavat tutkimuksen yhteyshenkilö ja/tai tutkimuksen tietosuojavastava.

Seuraavista rekisteröidyn EU:n yleisen tietosuojasetuksen mukaisista oikeuksista tullaan todennäköisesti poikkeamaan tässä tutkimuksessa (perusteet ja suojatoimet poikkeamiselle alla):

- Rekisteröidyn oikeus tarkistaa itseään koskevat tiedot.
- Rekisteröidyn oikeus tietojensa oikaisemiseen.
- Rekisteröidyn oikeus tietojensa poistamiseen. Oikeutta henkilötietojen poistamiseen ei sovelleta tieteellisessä tai historiallisessa tutkimustarkoituksessa silloin, jos poisto-oikeus todennäköisesti estää tai vaikeuttaa käsittelyä.
- Rekisteröidyn oikeus käsittelyn rajoittamiseen.
- Rekisteröidyn oikeus vastustaa henkilötietojensa käsittelyä.
- Rekisteröityjen informoinnista voidaan poiketa.

Tutkimukseen osallistuvan oikeuksista poikkeaminen on tarpeen ja perusteltua, jos tutkimuksella on yleisen edun mukaiset tarkoitukset ja tutkimukseen osallistuvan oikeudet todennäköisesti estävät tarkoitusten saavuttamisen tai vaikeuttavat sitä suuresti ja tällaiset poikkeukset ovat tarpeen näiden tarkoitusten täyttämiseksi. Seuraavat suojatoimet on toteutettu tässä tutkimuksessa, jotta tutkimukseen osallistuvan oikeuksista voidaan poiketa:

- Henkilötietojen käsittely perustuu tutkimussuunnitelmaan.
- Tutkimuksella on vastuhenkilö tai siitä vastaava ryhmä.
- Henkilötietoja käytetään ja luovutetaan vain historiallista tai tieteellistä tutkimusta taikka muuta yhteensopivaa tarkoitusta varten sekä muutoinkin toimitaan niin, että tiettyä henkilöä koskevat tiedot eivät paljastu ulkopuolisille.
- Tutkimuksessa käsitellään ns. arkaluonteisia tietoja ja siitä on tehty vaikutustenarviointi, joka on toimitettu tietosuojavaltuutetun toimistoon ennen käsittelyn aloittamista.